

21minuten.nl

Voorwoord

Het onderzoek '21minuten.nl' heeft de bevolking van Nederland de gelegenheid geboden om zich uit te spreken over een groot aantal sociaal-economische vraagstukken, maatregelen en keuzes waar Nederland mee wordt geconfronteerd.

21minuten.nl is een onafhankelijk en belangeloos initiatief van McKinsey & Company, Planet Internet, NRC Handelsblad, Algemeen Dagblad, FHV BBDO en MSN.

In de zeven weken tussen 17 januari en 6 maart 2005 hebben circa 150.000 respondenten via het internet de vragenlijst van 21minuten.nl volledig ingevuld. Bij weten van de initiatiefnemers is in Nederland nog nooit op deze schaal een soortgelijk onderzoek gedaan.

Dit rapport bevat een beschrijving van de voornaamste bevindingen van het onderzoek. Hierbij wordt zo direct mogelijk verslag gedaan van wat de bevolking van Nederland vindt op basis van de antwoorden van de 150.000 respondenten.

Gegeven de grote hoeveelheid gestelde vragen en het grote aantal mogelijke doorsnijdingen van de bevolking is er een eindeloos aantal mogelijkheden om interessante en relevante wetenswaardigheden uit de gegevens van het onderzoek te destilleren. Zo is 70% van de 3.150 vier-cijferige postcodegebieden met meer dan 500 inwoners vertegenwoordigd in het onderzoek. Dit rapport laat dus slechts het topje van de ijsberg zien van mogelijkheden met de verzamelde gegevens. Indien er voor niet-commerciële doeleinden interesse is om verdere specifieke vragen te beantwoorden, of analyses te doen op basis van de database, dan kan hierover contact worden opgenomen met McKinsey & Company te Amsterdam.

21minuten.nl wordt ondersteund door een Comité van Aanbeveling dat bestaat uit Ali Bouali, Lans Bovenberg, Job Cohen, Loek Hermans, Yvon Jaspers, Annemarie Jorritsma, Wim Kok, Ruud Lubbers, Hans van Mierlo, Ed Nijpels, Prem Radhakishun, Yvonne van Rooy, Paul Schnabel, Jacques Schraven en Lodewijk de Waal. Wij zijn Paul Schnabel en Paul Dekker van het Sociaal Cultureel Planbureau en Lans Bovenberg van de Universiteit van Tilburg in het bijzonder erkentelijk voor hun inhoudelijke inbreng. Ook danken wij Bennis Porter Novelli voor hun belangeloze bijdrage in het bekendmaken van de resultaten.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Samenvatting	4
Inleiding	7
1. Bevolking maakt zich zorgen over de toekomst	13
2. Bevolking wil verandering en kiest voor een solidaire samenleving	23
3. Hogere productiviteit wenselijk en mogelijk	31
4. Eventueel meer werken, maar met sociaal vangnet	41
5. Kloof tussen bevolking en overheid	49
Appendix: Antwoorden van bevolkingsgroepen	57
Summary in English	66

Samenvatting

Het onafhankelijke initiatief '21minuten.nl' heeft de bevolking de gelegenheid geboden om zich via het internet uit te spreken over Nederland. In de zeven weken tussen 17 januari en 6 maart 2005 hebben circa 150.000 respondenten de vragenlijst van 21minuten.nl volledig ingevuld.

De bevolking is pessimistisch over de toekomst van het land. Men verwacht dat de bevolking in de toekomst minder gelukkig met Nederland zal zijn dan nu. Bovendien maakt een groot deel van de bevolking zich zorgen over Nederland. Belangrijkste bronnen van zorg zijn veiligheid en criminaliteit, kosten van levensonderhoud en de integratie van allochtonen.

Men is zich terdege bewust van de economische terugval van Nederland ten opzichte van het buitenland en men verwacht dat Nederland aan concurrentiekracht zal verliezen. Echter, de bevolking maakt zich over onderwerpen als innovatie, onderwijs en andere aan concurrentiekracht gerelateerde onderwerpen veel minder vaak zorgen dan over bijvoorbeeld veiligheid en criminaliteit.

De bevolking is eensgezind als het gaat om gewenste veranderingen van de samenleving. De samenleving moet volgens de meeste mensen meer solidair en bescheiden en minder materialistisch en behoudend worden dan vandaag. Een meerderheid van de bevolking verkiest een lagere druk op het milieu en een grotere inkomenszekerheid boven hogere welvaarts groei en lagere werkloosheid. Daar staat tegenover dat een meerderheid grotere inkomensverschillen en een verlies aan Nederlandse identiteit wel wil accepteren wanneer dit helpt de welvaarts groei te verhogen en de werkloosheid te verlagen. Wanneer gevraagd wordt soortgelijke afwegingen te maken in een keuze tussen vier toekomstbeelden, gebaseerd op de sociaal-economische 'Vergezichten' van het CPB, dan blijkt de bevolking te kiezen voor de scenario's waarin de welvaarts groeiverwachting voor de komende 35 jaar lager is dan de welvaarts groei die Nederland in de afgelopen 35 jaar heeft gekend.

De bevolking geeft een aantal suggesties over hoe de productiviteit van het land verhoogd kan worden. Een kwart van de bevolking geeft aan te overwegen om

ondernemer te worden. In hun ogen, en in die van mensen die al ondernemer zijn, zou een grotere stimulans ontstaan door vermindering van administratieve verplichtingen en verlaging van de vennootschapsbelasting. De bevolking vindt dat de kwaliteit van het onderwijs verbeterd zou kunnen worden door kleinere klassen te creëren en het MBO en HBO beter te laten aansluiten op de praktijk. Verder verklaart een meerderheid van de bevolking zich bereid loon naar prestatie te accepteren.

Ter verhoging van het aantal uren per hoofd van de bevolking, naast productiviteitsgroei de tweede component van welvaarts groei, ondersteunt de bevolking maatregelen die de flexibiliteit voor werknemers vergroten. Op het gebied van werkloosheid en arbeidsongeschiktheid kiest het grootste deel van de bevolking voor een beleid dat aan het werk gaan sterk stimuleert. Diegenen die financiële steun echt nodig hebben mogen echter niet gekort worden. Om de AOW in zijn huidige vorm voor de toekomst te garanderen, kiest de bevolking duidelijk voor meer uren per week werken tegen hetzelfde salaris. Het verhogen van de pensioengerechtigde leeftijd of het verlagen van de AOW-uitkeringen zijn minder populaire maatregelen.

De steun voor het huidige regeringsbeleid is gering en de bevolking is kritisch over de overheid en de politiek in het algemeen. Er is een groter vertrouwen in de bijdrage van het bedrijfsleven aan de verbetering van Nederland. Er lijkt een kloof te bestaan tussen wat de bevolking wil en wat regering en overheid op hoofdlijnen voor ogen hebben. In deze context is het opvallend dat de verschillen tussen bevolking en regering op individuele beleidsmaatregelen veel minder groot lijken te zijn. Ook is er onder de bevolking geen gebrek aan belangstelling in de politiek of aan besef van de economische positie van Nederland.

***

Gezien de economische uitdagingen waar Nederland voor staat en het feit dat die ook grotendeels door de bevolking worden onderkend, vormen de resultaten van 21minuten.nl een pleidooi aan de betrokkenen om de kloof tussen bevolking enerzijds en overheid en regering anderzijds voortvarend te dichten, ten behoeve van een betere toekomst van het land.

Inleiding

Nederland kent een hoge levensstandaard en heeft relatief goede sociale voorzieningen. In het verleden heeft Nederland aangetoond dat het op economisch gebied goede prestaties neer kan zetten. Zo was Nederland in de jaren 90 succesvol in het combineren van hoge productiviteitsgroei en economische groei met een lage werkloosheid en een breed sociaal stelsel. Het Nederlandse “poldermodel” verwierf in deze periode internationaal aanzien.

Op dit moment ziet de situatie er voor Nederland minder rooskleurig uit. De welvaart per hoofd van de bevolking is in de afgelopen 4 jaar gekrompen. Nederland had gedurende deze periode de laagste economische groei van alle OECD landen. Hierdoor verliest het land snel terrein op het gebied van welvaart ten opzichte van andere Europese landen en de Verenigde Staten. De oorzaak hiervan ligt voornamelijk in een lage groei van de productiviteit in Nederland, de motor voor economische groei op lange termijn.

Nederland wordt op dit moment geconfronteerd met een aantal externe uitdagingen die het economische vooruitzicht voor Nederland niet rooskleuriger maken. Zo is er sprake van een langzaam groeiende economie in Duitsland (de belangrijkste handelspartner) en toenemende concurrentie van nieuwe landen die toetreden tot de EU en van opkomende economieën als China en India. Deze ontwikkelingen zijn extra relevant voor een open economie als de Nederlandse.

Ook binnen de landsgrenzen heeft Nederland aanzienlijke uitdagingen. De druk van een vergrijzende bevolking zal in de komende 35 jaar behoorlijk toenemen. In de periode tussen nu en 2040 zal het aantal vijfenzestigplussers per werkende bijna verdubbelen. Wanneer dit op geen enkele manier wordt gecompenseerd, door bijvoorbeeld een hogere arbeidsparticipatiegraad, zal dit resulteren in een daling van AOW-premie inkomsten terwijl tegelijkertijd de uitgaven aan AOW-uitkeringen toenemen. Tevens valt er een aanzienlijke stijging van de kosten van de gezondheidszorg te verwachten.

Deze economische uitdagingen en de mogelijke maatregelen die Nederland kan nemen om ze het hoofd te bieden, vormen het hoofdaandachtsgebied van het 21minuten.nl

21minuten.nl is uitzonderlijk

21minuten.nl betreft de burger bij de politiek. 150.000 mensen hebben in 7 weken gebruik gemaakt van de gelegenheid om mee te praten over het beleid. Dit komt overeen met 1,2% van de stemgerechtigden. Uniek aan het 21minuten.nl onderzoek is dat het dankzij het grote aantal respondenten mogelijk is om uitspraken te doen voor kleine bevolkingsgroepen ten opzichte van andere groepen of ten opzichte van de gehele bevolking. Zo hebben bijvoorbeeld ruim 12.000 allochtonen, ruim 12.500 mensen die werkzaam zijn in de gezondheidszorg en ruim 4.000 mensen met een WW-uitkering aan het onderzoek deelgenomen.

Een andere bijzonderheid is dat in de vragenlijst concrete beleidskeuzes zijn voorgelegd. Deze keuzes koppelen specifieke maatregelen met de daaruit te verwachten economische en maatschappelijke effecten. De deelnemer

wordt zo gedwongen afwegingen te maken die lijken op die van beleidsmakers. Zo wordt bijvoorbeeld niet alleen gevraagd of mensen zich zorgen maken over inkomensongelijkheid, maar wordt ook gevraagd een afweging te maken tussen welvaartsgroei en de grootte van inkomensverschillen. Hierdoor worden onderliggende prioriteiten duidelijker zichtbaar.

Daarnaast is de vragenlijst van 21minuten.nl sterk oplossingsgericht. Er is weliswaar aandacht voor de mate van geluk en zorgen van de bevolking, maar er wordt vooral verkend wat men vindt van specifieke maatregelen die geluk en zorgen uiteindelijk zouden kunnen beïnvloeden. Hierdoor ontstaat een helder beeld van het draagvlak onder de bevolking voor diverse beleidskeuzes.

onderzoek. Daarnaast beslaan de gestelde vragen een breder terrein, om ook inzicht te krijgen in wat de bevolking denkt over aangrenzende onderwerpen zoals onderwijs, sociale zekerheid en veiligheid.

Dit rapport geeft een samenvattende beschrijving van de resultaten. Het rapport is verdeeld in vijf hoofdstukken en een appendix. In het eerste hoofdstuk worden de resultaten samengevat van de vragen over geluk met en zorgen over Nederland. In hoofdstuk twee wordt de gewenste samenleving beschreven en worden de afwegingen tussen economische groei en andere factoren behandeld. In het derde hoofdstuk worden maatregelen besproken om de productiviteit te verhogen en in het vierde komen maatregelen aan bod met betrekking tot het verhogen van het aantal gewerkte uren per hoofd van de bevolking. Deze hebben te maken met het verzorgingsstelsel, de werkloosheid en de arbeidsparticipatie. Het vijfde en laatste hoofdstuk analyseert vragen over de overheid en de regering als leiders van het veranderingsproces.

In de vijf hoofdstukken ligt de nadruk op wat de bevolking als geheel vindt. In de appendix passeren een aantal demografische segmenten zoals jongeren, allochtonen en ondernemers de revue. Hiervan wordt beschreven op welke punten de meningen van deze bevolkingsgroepen verschillen van de bevolking als geheel.

Met het in dit rapport gebruikte woord 'bevolking' wordt steeds verwezen naar de Nederlandse bevolking vanaf 16 tot en met 69 jaar. Van dit leeftijdssegment bestaat voldoende informatie over het deelnamegedrag aan internetenquêtes om met behulp van een weegprocedure representativiteit te kunnen verkrijgen. Zie het kader over representativiteit voor een uitleg van de weegprocedure.

Voorts wordt in het rapport, om de leesbaarheid te verbeteren, soms gebruik gemaakt van het volgende type formulering: '40% van de bevolking vindt dat ...'. Een dergelijke bewering is vaak gebaseerd op de reacties op een stelling, waarbij een schaal 'zeer mee oneens/mee oneens/neutral/mee eens/zeer mee eens' is gebruikt. Met '40% van de bevolking' wordt in zo'n geval de groep respondenten bedoeld die 'mee eens' of 'zeer mee eens' hebben geantwoord.

Representativiteit

Met 150.000 respondenten, is 21minuten.nl veruit het grootste opinieonderzoek in Nederland. Dit maakt de resultaten echter nog niet direct representatief. Niet iedereen heeft toegang tot internet, wat kan leiden tot een *internetvertekening*. Bovendien zijn bepaalde groepen mensen, al naar gelang het onderwerp van het onderzoek, meer bereid om mee te werken dan andere. Er bestaat geen gecontroleerde selectieprocedure om te bepalen wie er wel en niet mee kan doen. Hierdoor kan sprake zijn van *zelfselectieonzuiverheid*.

De resultaten in dit rapport zijn zowel voor het internetvertekeningseffect als voor de zelfselectieonzuiverheid gecorrigeerd. De weegprocedure die hiervoor is toegepast resulteert erin dat de in dit rapport gepresenteerde uitkomsten een goede afspiegeling zijn voor de leeftijdsgroep van 16 tot en met 69 jarigen.

In sommige delen van de bevolking hebben meer mensen toegang tot internet en wordt het internet vaker gebruikt. Hiermee wordt de waarschijnlijkheid dat ze zullen deelnemen aan een onlineonderzoek groter, wat leidt tot een oververtegenwoordiging in de steekproef van responden-

ten. De correctie bestaat uit het herbalanceren van de steekproef langs verschillende demografische dimensies. Na herbalanceren heeft de onderzoekssteekproef dezelfde demografische basis als de Nederlandse bevolking. Overigens is de internetvertekening niet groot, doordat meer dan 80% van de bevolking van 12 tot en met 65 jaar thuis de beschikking over een internetverbinding heeft.

Zelfselectie-onzuiverheid ontstaat doordat mensen speciale belangstelling hebben voor deelname aan onderzoeken in het algemeen en het onderwerp van een onderzoek in het bijzonder. Het 21minuten.nl onderzoek trekt een hoger dan gemiddeld aantal individuen dat geïnteresseerd is in politieke en economische kwesties. De correctie voor deze onzuiverheid is gebaseerd op de psychografie en sociodemografie van de bevolking. Parallel aan het 21minuten.nl onderzoek heeft een kleiner panelonderzoek plaatsgevonden. Aangezien het panelonderzoek minder te lijden heeft van het effect van de zelfselectie-onzuiverheid (respondenten werden geselecteerd op representativiteit en vervolgens actief benaderd), heeft dit als referentie voor de herbalancing kunnen dienen. De steekproef van het

onlineonderzoek is geherbalanceerd zodat de psychografie en sociodemografie overeenkomen met die van het kleinere panelonderzoek.

Zelfs na herbalancing voor zowel internetvertekening als zelfselectie-onzuiverheid zal het onlineonderzoek een lichte mate van onnauwkeurigheid kunnen vertonen wanneer zeer kleine segmenten of bijvoorbeeld regio's in detail onderzocht worden. Gegeven het grote aantal respondenten, zijn de

resultaten echter uitstekend geschikt om meningen en gezichtspunten van verschillende groepen mensen tegenover elkaar te stellen.

Hoewel niet uitgesloten kan worden dat actuele gebeurtenissen de antwoorden op de vragen beïnvloed hebben, laat een vergelijking van de resultaten tussen de eerste week en de laatste week van het onderzoek zien dat de verschillen over de tijd niet groot zijn.

I. Bevolking maakt zich zorgen over de toekomst

Er is pessimisme over de toekomst van Nederland. De huidige bevolking verwacht dat de volgende generatie minder gelukkig zal zijn met Nederland en maakt zich veel zorgen over het land. Zorgen gaan bovenal over veiligheid en criminaliteit en integratie. Een meerderheid van de Nederlandse bevolking is zich bewust van de te verwachten economische terugval ten opzichte van het buitenland, maar lijkt zich hierover relatief minder vaak zorgen te maken.

In dit hoofdstuk wordt eerst een blik op de gemoedstoestand van Nederland geworpen gevolgd door een analyse van de verwachtingen van de bevolking over economische groei. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een identificatie van afwijkende meningen van specifieke bevolkingsgroepen ten opzichte van de totale bevolking.

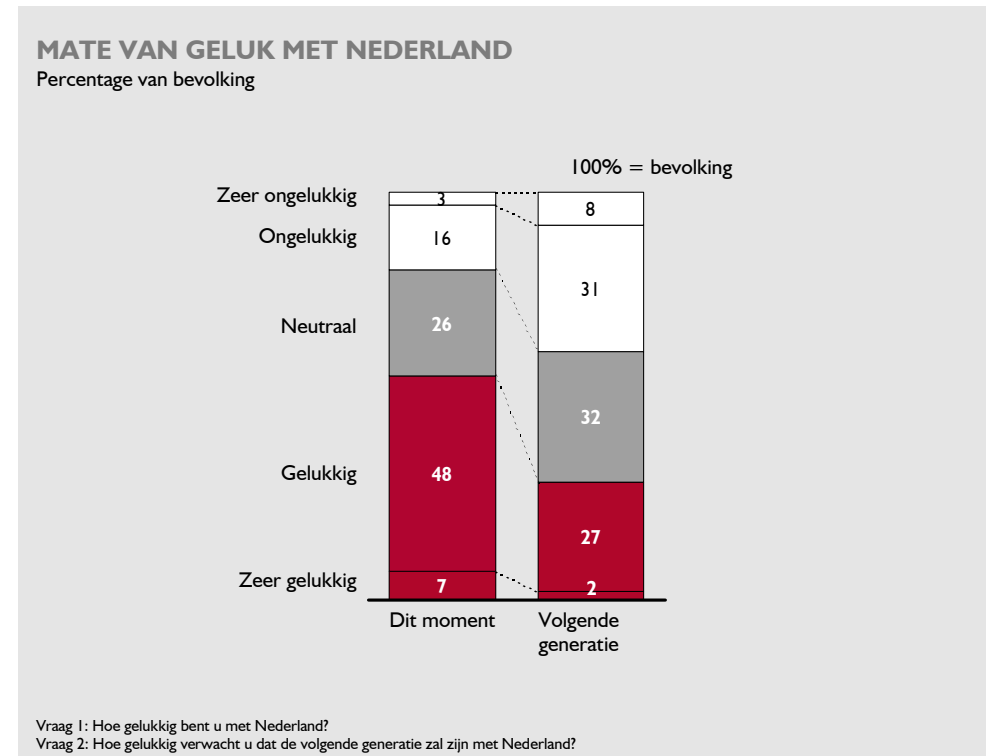
Pessimisme over de toekomst van Nederland

Ruim de helft van de bevolking (55%) is op dit moment gelukkig of zeer gelukkig met Nederland. 19% zegt (zeer) ongelukkig met Nederland te zijn (Schema 1). Deze cijfers steken schril af tegen het pessimisme dat er heerst over de toekomst van ons land. Slechts 29% van de Nederlandse bevolking verwacht dat men over 25 jaar nog (zeer) gelukkig zal zijn met Nederland. Dit percentage is kleiner dan het percentage dat ervan uitgaat dat de volgende generatie (zeer) ongelukkig met Nederland zal zijn (39%).

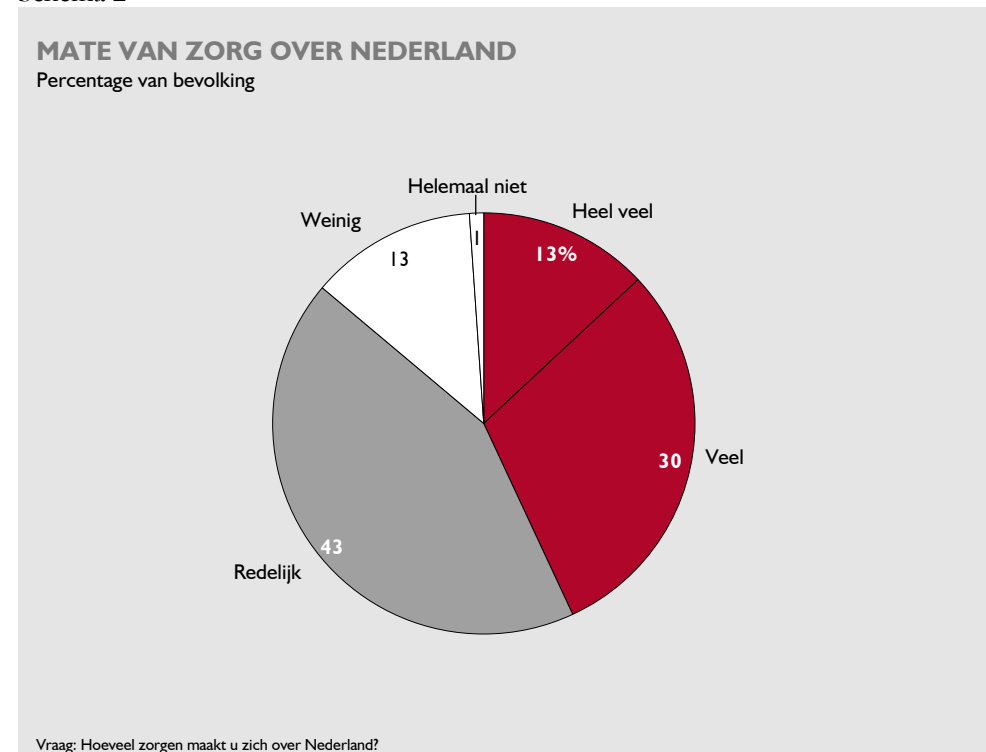
Het land doet onder voor de populariteit van de eigen woonplaats of regio. Daarmee is bijna driekwart (71%) van de Nederlanders (zeer) gelukkig en 10% (zeer) ongelukkig. Worden de verschillende postcodegebieden, steden en provincies bekeken, dan lopen deze getallen sterk uiteen (zie Kader "Limburgers minst gelukkig met Nederland").

Schema 1

Schema 2

Bijzonder opvallend is de mate van zorg die mensen zich maken. Ruim veertig procent (43%) geeft aan zich (heel) veel zorgen over Nederland te maken (Schema 2). Samen met eenzelfde groep die zich redelijk veel zorgen maakt, komt het totaal van mensen die zich zorgen maken over Nederland op maar liefst 86% van de bevolking, bijna 14 miljoen mensen.

Mensen maken zich vooral zorgen over veiligheid en criminaliteit, kosten van levensonderhoud, integratie van allochtonen, sociale zekerheid en medische voorzieningen. Elk van deze zorgen wordt door minstens een kwart van de bevolking in hun top 3 uit een lijst van 15 zorgen genoemd. Economische groei van Nederland ten opzichte van het buitenland wordt door slechts 9% van de bevolking genoemd als één van hun drie grootste zorgen voor Nederland (Schema 3).

Voor de toekomst wordt het milieu vaker als zorg genoemd. Daar staat tegenover dat de kosten van levensonderhoud minder vaak worden genoemd.

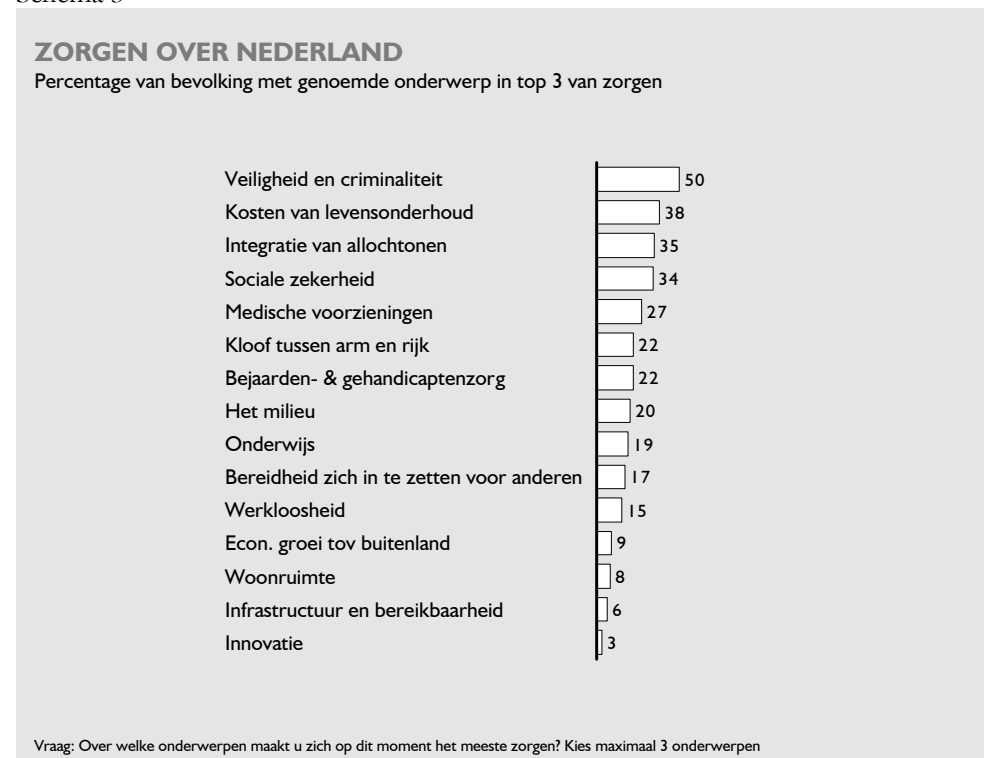
De bevolking rekt op achterblijven van de economie

Hoewel economische groei niet een grote zorg is voor de meeste mensen, lijken de gevolgen van het feit dat Nederland economisch onder druk staat, zoals in de inleiding omschreven, wel bekend. Meer dan driekwart (83%) van de Nederlanders verwacht dat de welvaart per hoofd van de bevolking de komende 25 jaar (veel) minder snel zal groeien dan in de afgelopen 25 jaar. In de komende periode verwachten de meeste Nederlanders (82%) onze positie in de top 10 van meest welvarende landen te verliezen, indien alle landen zich in hetzelfde tempo blijven ontwikkelen als in de afgelopen 5 jaar. Meer dan driekwart van de bevolking (78%) vindt het verdwijnen van banen naar lagelonenlanden een groot probleem. Een vergelijkbaar deel (78%) vindt hetzelfde van het vertrek van hoofdkantoren van bedrijven naar het buitenland, hoewel dit (nog) niet op grote schaal gebeurt. De helft van de bevolking denkt dat Nederland achterblijft in technologische ontwikkeling (52%).

Ook is men kritisch over de kwaliteiten van werknemers. Bijna twee derde (62%) vindt dat er een groot tekort is aan goed opgeleide vakmensen. Dit tekort wordt vooral door mensen in het onderwijs en in de bouwrijverheid ervaren.

Over de productiviteit in Nederland en de kosten van werknemers ten opzichte van andere landen zijn de meningen verdeeld. Eén derde vindt de productiviteit te laag en de kosten van werknemers te hoog. Eén derde vindt dit juist niet en één derde is neutraal.

Schema 3

Aanzienlijke verschillen tussen bevolkingsgroepen

Tot nu toe is in dit rapport de meeste aandacht besteed aan wat er bij de gehele bevolking speelt. Natuurlijk roepen de hierboven gepresenteerde resultaten de vraag op of en hoe verschillende bevolkingsgroepen zich onderscheiden. Hiertoe zijn verschillen van een aantal bevolkingsgroepen onderzocht zoals: vrouwen en mannen, jongeren tussen de 15 en 25 jaar en ouderen van 60 tot en met 69 jaar, minima, allochtonen, leidinggevenden in loondienst en ondernemers. Deze groepen worden uitgebreid behandeld in de appendix. Hieronder worden de grootste verschillen per segment toegelicht.

Allochtonen en minima zijn minder vaak gelukkig met Nederland (48%, respectievelijk 40% is (heel) gelukkig met Nederland versus 55% voor de gehele bevolking). Zij maken zich ook meer dan gemiddeld zorgen over het land. Leidinggevenden (mensen in loondienst die aan meer dan 10 werknemers leiding geven en een netto huishoudinkomen hebben van meer dan 3.500 euro per maand) zijn daarentegen vaker gelukkig met Nederland (66%). Ondernemers en leidinggevenden in loondienst ma-

Werkende bevolking is tevreden met baan

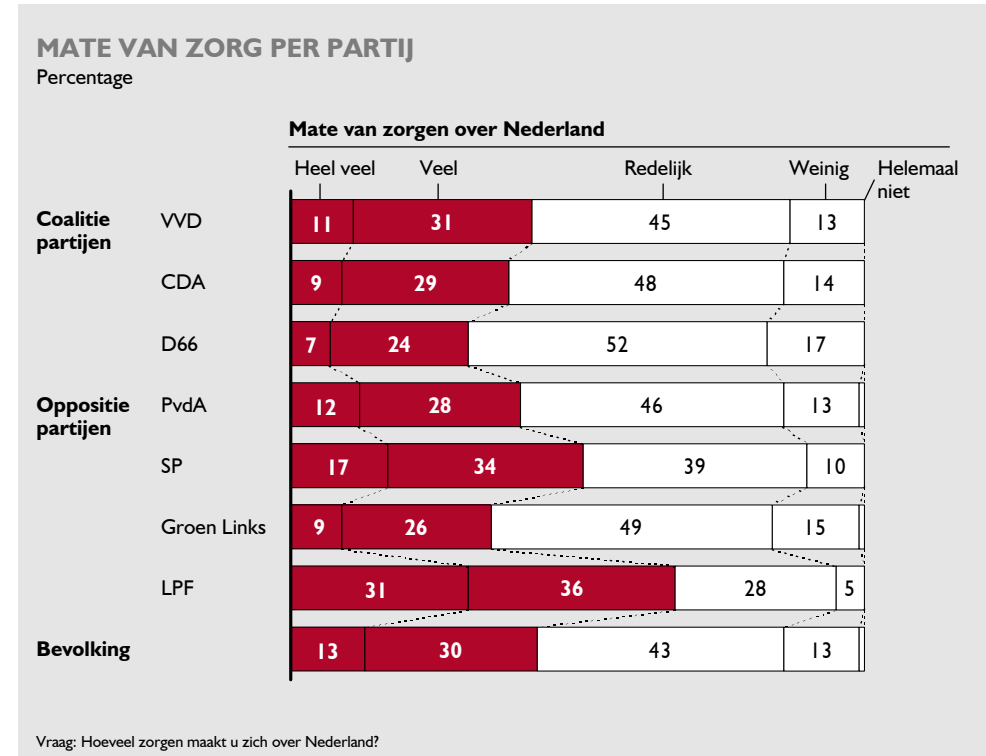
Bijna driekwart (73%) van de werkende bevolking is (zeer) tevreden met hun huidige baan. Opvallend is dat de twee meest tevreden sectoren onderwijs en gezondheidszorg zijn, hoewel de verschillen tussen de sectoren relatief gering zijn. In deze twee sectoren maakt men zich ook minder dan gemiddeld zorgen over het salaris. Ze maken zich wel bovengemiddeld zorgen dat ze hun werk geestelijk of lichamelijk niet meer aan zullen kunnen.

Relatief het minst tevreden zijn mensen die werken in de IT/automatisering en transport/opslag/communicatie. Met name in de groothandel/tussenhandel, zakelijke en overige dienstverlening en bij nutsbedrijven zijn mensen met een leidinggevende functie gemiddeld meer tevreden met hun huidige baan dan mensen die geen leiding geven.

Zorgen over werk variëren per sector, maar de zorg op latere leeftijd met pensioen te kunnen wordt door bijna een derde (29%) van alle werkenden als één van de grootste zorgen genoemd. Deze zorg wordt het zwaarst gevoeld bij de overheid, de industrie, de bouwnijverheid en bij nutsbedrijven. Wat opvalt is dat 'dat ik nu te hard werk' en 'dat ik in de toekomst harder moet gaan werken' verreweg de minst genoemde zorgen zijn.

Per sector zie je duidelijk zorgen die gerelateerd zijn aan de functies. Zoals genoemd maken werknemers in de gezondheidszorg en de bouwnijverheid zich vooral zorgen over het risico dat ze het werk lichamelijk of geestelijk niet meer aankunnen. In de horeca, IT/automatisering en detailhandel zijn mensen bang geen goede baan meer te kunnen krijgen. Wederom in de IT/automatisering, maar ook in de industrie en bij financiële instellingen, is men relatief het meest bezorgd om langdurig werkloos te worden. Over dit onderwerp maken leidinggevenden zich overigens in alle sectoren aanmerkelijk minder zorgen dan niet-leidinggevenden.

Schema 4

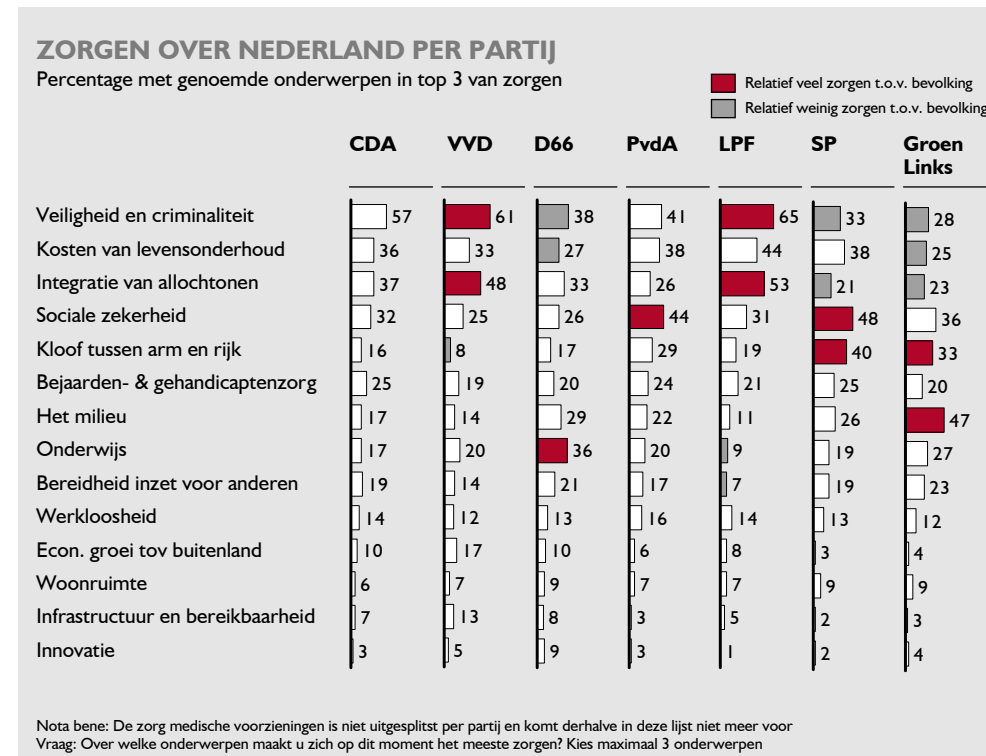

ken zich relatief meer zorgen over de economische ontwikkeling dan de rest van de bevolking. Van deze groep noemt 23% economische ontwikkeling als een top-3 zorg. Jongeren en ouderen zijn vaker gelukkig met Nederland dan de rest van de bevolking (Schema A1 in de appendix). Zorgen verschillen ook per politieke partij. Vooral de mate van zorg varieert sterk (Schema's 4 en 5).

Er is ook gezocht naar de verklarende factoren van de mate van geluk met Nederland. Uiteraard heeft dit vaak te maken met persoonlijke omstandigheden, waarnaar in dit onderzoek niet gevraagd is. Een vergelijking van een deel van de bevolking waarin zich zeer veel gelukkigen met Nederland bevinden met een deel waarin zich zeer veel ongelukkigen bevinden, laat zien dat inkomen en werksituatie belangrijke verklarende factoren zijn.

Vaker gelukkig met Nederland zijn de hoogopgeleiden met een hoog inkomen. Deze groep, met een netto huishoudinkomen van meer dan 2500 euro per maand en een HBO of universitaire opleiding beslaat ongeveer 12 procent van de bevolking en ongeveer twee derde van hen (65%) is gelukkig of zeer gelukkig met Nederland. Zij maken zich ook minder vaak zorgen over Nederland (35% maakt zich veel of heel veel zorgen). Gevraagd naar hun soort zorgen geeft deze groep aan zich vooral zorgen te maken over veiligheid en criminaliteit (45% maakt zich hierover zorgen), integratie van allochtonen (40%) en onderwijs (32%). Ten opzichte van de gehele bevolking maken zij zich minder vaak zorgen over kosten van levensonderhoud (20% versus 38% voor de hele bevolking), sociale zekerheid (24% versus 34%) en werkloosheid (8% versus 15%).

Schema 5

Minder vaak gelukkig met Nederland zijn mensen die werkloos of arbeidsongeschikt zijn en een netto huishoudinkomen hebben dat lager is dan 1500 euro per maand. Slechts een derde (33%) van deze groep van ongeveer 8 procent van de totale Nederlandse bevolking is gelukkig of zeer gelukkig met Nederland. Zij maken zich ook relatief veel zorgen over Nederland (62% maakt zich veel of heel veel zorgen). Het type zorgen bij deze mensen houdt sterk verband met hun persoonlijke situatie: zij maken zich veel meer dan de rest van de bevolking zorgen over de kosten van levensonderhoud, sociale zekerheid en de kloof tussen arm en rijk.

Limburgers minst gelukkig met Nederland

Mate van geluk met Nederland en met de eigen woonplaats/regio verschilt sterk per provincie, stad of postcodegebied (Schema I). Zo zijn inwoners van Limburg (49%), Flevoland en Zeeland (51%) minder vaak gelukkig met Nederland dan de bevolking als geheel (55%). Hetzelfde geldt voor Groningen en Zuid-Holland. De Zeeuwen zijn echter bovengemiddeld vaak gelukkig met hun eigen woonplaats/regio, met 78% tegen 71% gemiddeld voor Nederland. Dit geldt niet voor de bewoners van Flevoland. Die zijn ook met eigen woonplaats/regio relatief

minder vaak gelukkig (63%). In Zuid-Holland zijn de mensen het minst vaak gelukkig met de eigen woonplaats/regio, met 61% van de inwoners (zeer) gelukkig.

Wat betreft de grote steden is een groter deel van de inwoners van Amsterdam (zeer) gelukkig met Nederland (55%) dan in Den Haag (52%) en Rotterdam (50%). Opvallend is dat men zich in Amsterdam aanzienlijk minder vaak zorgen maakt over veiligheid en criminaliteit.

Lokaal, op het niveau van postcodegebieden, loopt de mate van geluk nog sterker uiteen. Zo zijn er bepaalde postcodegebieden in Veenendaal, Vught, Kampen, Zwolle en Delft waar tussen de 70% en 80% (zeer) gelukkig is met

Nederland, terwijl er wijken in bijvoorbeeld Lelystad en Kerkrade zijn waar slechts tussen de 20% en 30% (zeer) gelukkig is met Nederland. Inkomen en werkloosheid in deze wijken lijken hierbij een rol te spelen.

Schema I

MATE VAN GELUK MET NEDERLAND EN WOONPLAATS/REGIO

Percentage

Vraag 1: Hoe gelukkig bent u met Nederland?
Vraag 2: Hoe gelukkig bent u met uw woonplaats of regio?

2. Bevolking wil verandering en kiest voor solidaire samenleving

Nederland wil verandering zien. Een solidaire en bescheiden samenleving die kiest voor kwaliteit van bestaan boven materialisme, die meer ondernemend is dan behoudend, dat is de toekomstige samenleving die de meeste Nederlanders op hun verlanglijst hebben staan. Men is bereid genoeg te nemen met een lagere economische groei dan in de afgelopen decennia, met name in de afweging tussen meer economische groei en werkgelegenheid versus inkomenszekerheid en minder druk op het milieu. Economische groei mag echter wel ten koste gaan van de Nederlandse identiteit. Ook mogen inkomensverschillen toenemen wanneer dat groei stimuleert en de werkloosheid doet afnemen.

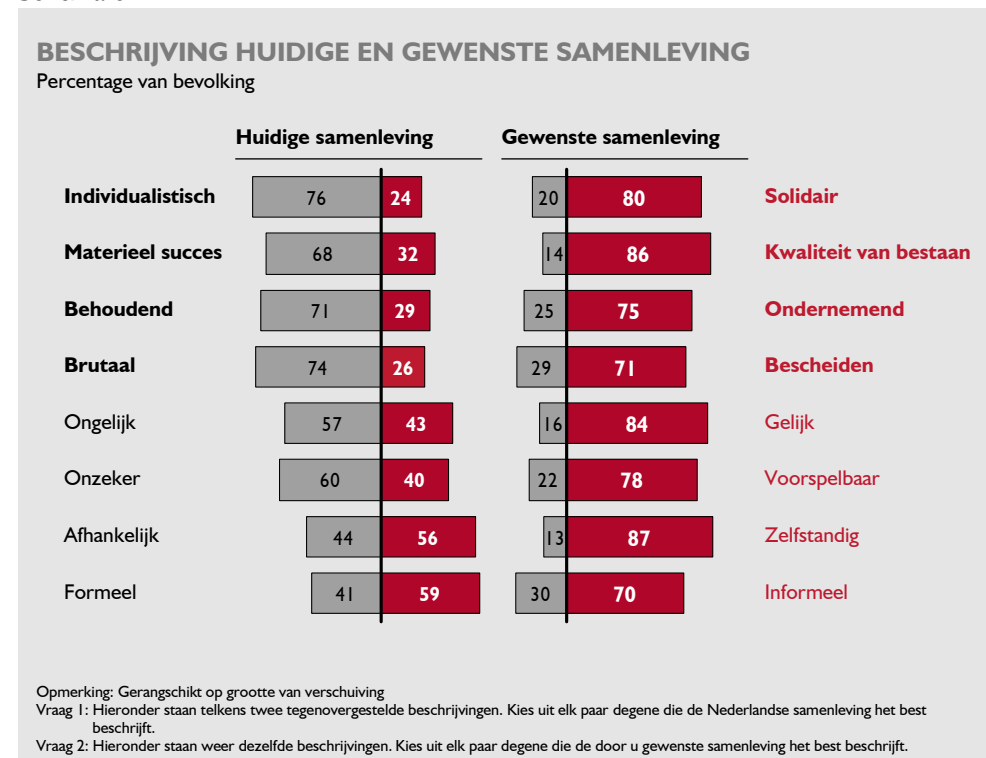
Hoofdstuk 1 maakt duidelijk dat de bevolking zich zorgen maakt over Nederland. In dit tweede hoofdstuk wordt gekeken naar de gewenste samenleving en de afwegingen die de bevolking maakt bij specifieke beleidskeuzes ten opzichte van economische groei.

Op naar een solidaire samenleving

Er is een opvallende eensgezindheid over de karakteristieken van de gewenste samenleving voor Nederland en deze wijkt aanzienlijk af van hoe de bevolking de huidige samenleving beschrijft.

De vraag in het onderzoek die dit blootlegt gaat over de beschrijving van de huidige en gewenste samenleving (Schema 6). Respondenten wordt gevraagd hun beeld van de huidige samenleving en van hun gewenste samenleving te karakteriseren door een keuze uit steeds twee begrippen, op 8 verschillende dimensies: individualistisch versus solidair; materieel succes versus kwaliteit van bestaan; behoudend versus ondernemend; brutaal versus bescheiden; ongelijk versus gelijk; onzeker versus voorspelbaar; afhankelijk versus zelfstanding; formeel versus informeel. Op deze 8 dimensies blijkt telkens een meerderheid van meer dan 70% voor hetzelfde begrip te kiezen als omschrijving van de gewenste samenleving. De gekozen begrippen zijn: solidair,

Schema 6

kwaliteit van bestaan, ondernemend, bescheiden, gelijk, voorspelbaar, zelfstandig en informeel. Meer dan de helft (57%) van de bevolking kiest de combinatie van solidair, kwaliteit van bestaan, ondernemend en gelijk.

De eensgezindheid van de verschillende delen van de samenleving over de bovenstaande beschrijving van de *gewenste* samenleving is bijzonder. De beschrijving van de gewenste samenleving verschilt nauwelijks voor verschillende bevolkingsgroepen. Ook hangen de antwoorden niet sterk samen met de voorkeur voor een politieke partij.

Bij de beschrijving van de *huidige* samenleving zijn er wel degelijk verschillen tussen bevolkingsgroepen. Zo vinden jongeren de huidige samenleving ondernemender en zelfstandiger dan gemiddeld wordt aangegeven. Minima vinden de huidige samenleving ongelijker dan de rest van de bevolking, terwijl ondernemers en leidinggevendenden in overheid en bedrijfsleven de huidige samenleving juist veel minder ongelijk zien.

Het kenschetsen van de huidige of gewenste samenleving met 8 verschillende steekwoorden heeft uiteraard forse beperkingen. Daarom is het vooral interessant hier in te gaan op de verandering die gewenst wordt. Een meerderheid van de bevolking wenst een duidelijke verandering van de samenleving: driekwart (75%) wil een verandering op

minstens 3 van de 8 gevraagde dimensies, terwijl 32% een verandering op 6 of meer dimensies zou willen. Mensen die zich veel zorgen maken over Nederland willen ook veel verandering in de samenleving.

Er zijn vier dimensies waarin een meerderheid eensgezind is over de richting van de verandering:

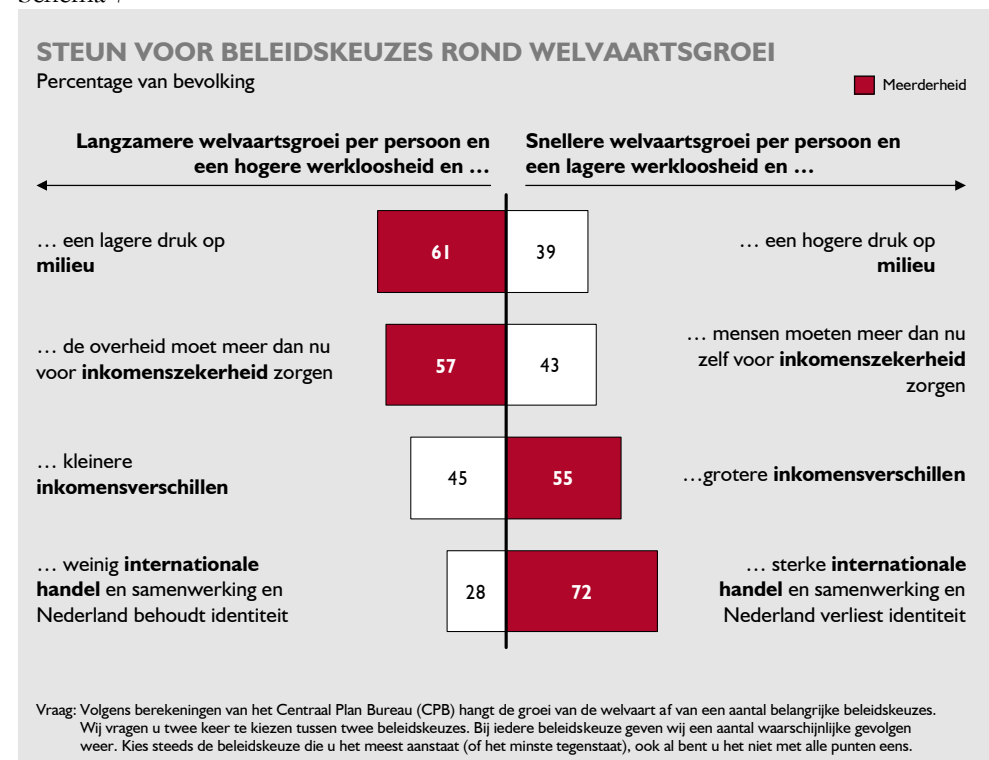
Solidair vs. Individualistisch. 36% van de bevolking vindt de samenleving op deze dimensie goed zoals hij volgens hen nu is (20% vindt dat de samenleving solidair is en moet blijven en 16% vindt dat voor individualistisch). 60% wil dat de samenleving verandert van meer individualistisch naar meer solidair. Slechts 4% wil het omgekeerde. Dit resulteert in een door 80% gewenste samenleving die het best beschreven wordt door het begrip solidair.

Kwaliteit van bestaan vs. Materieel succes. 40% van de bevolking vindt de samenleving op deze dimensie goed zoals hij nu is: 29% beschrijft de huidige en de gewenste samenleving met 'kwaliteit van bestaan' en 11% met 'materieel succes'. 57% wil dat de samenleving verandert van één die zich beter door 'materieel succes' laat beschrijven naar één die zich beter laat beschrijven door het begrip 'kwaliteit van bestaan'. 3% wil het omgekeerde. Dit resulteert in een door 86% gewenste samenleving die door het begrip 'kwaliteit van bestaan' wordt beschreven.

Ondernemend vs. Behoudend. 24% van de bevolking vindt de samenleving op deze dimensie nu ondernemend en wil dat graag zo houden, terwijl 20% de samenleving behoudend vindt en wil houden. 51% van de bevolking wil een verschuiving van behoudend naar ondernemend. 5% wil het omgekeerde. 75% verkiest aldus een ondernemende samenleving boven een behoudende. De term 'ondernemend' mag hier niet zonder meer als ondernemerschap worden gelezen. De begrippen 'behoudend' en 'ondernemend' moeten waarschijnlijk in meer algemene zin worden geïnterpreteerd.

Bescheiden vs. Brutaal. Op deze dimensie vindt 41% van de bevolking dat de samenleving goed is zoals hij volgens hen nu is. 59% wil een verandering zien waarbij 52% een meer bescheiden samenleving wenst en 7% een meer brutale samenleving. Het resultaat is dat 71% zich meer comfortabel voelt bij een samenleving die het best omschreven wordt door het begrip bescheiden.

Schema 7

Lagere welvaartsgroei acceptabel

In reactie op vier voorgelegde beleidskeuzes (Schema 7) blijkt weer dat de Nederlandse bevolking solidariteit en kwaliteit van bestaan zwaar laat wegen. In de beleidskeuzes wordt de respondent gevraagd om een afweging te maken tussen milieu, inkomenszekerheid en -gelijkheid en behoud van de Nederlandse identiteit enerzijds en economische groei en een lage werkloosheid anderzijds.

De koppeling tussen deze beleidsvariabelen, en het mogelijke resultaat in economisch opzicht (uitgedrukt in groei en werkgelegenheid) zijn uitgebreid beschreven, onder andere door het Centraal Plan Bureau in de “Vier Vergezichten op Nederland” rapportage van november 2004. 21minuten.nl legt de respondent steeds een keuze voor tussen twee combinaties van maatregelen met waarschijnlijke uitkomsten.

De bevolking kiest over het algemeen niet eenduidig voor welvaartsgroei, maar eerder voor een zekere mate van solidariteit en zorg voor het milieu in combinatie met een lagere economische groei. Een meerderheid (57%) kiest voor inkomenszekerheid meer dan nu verzorgd door de overheid, in combinatie met minder welvaartsgroei en een

hogere werkloosheid. Een vergelijkbare meerderheid (61%) kiest voor een lagere druk op het milieu, wederom in combinatie met lagere groei en hogere werkloosheid.

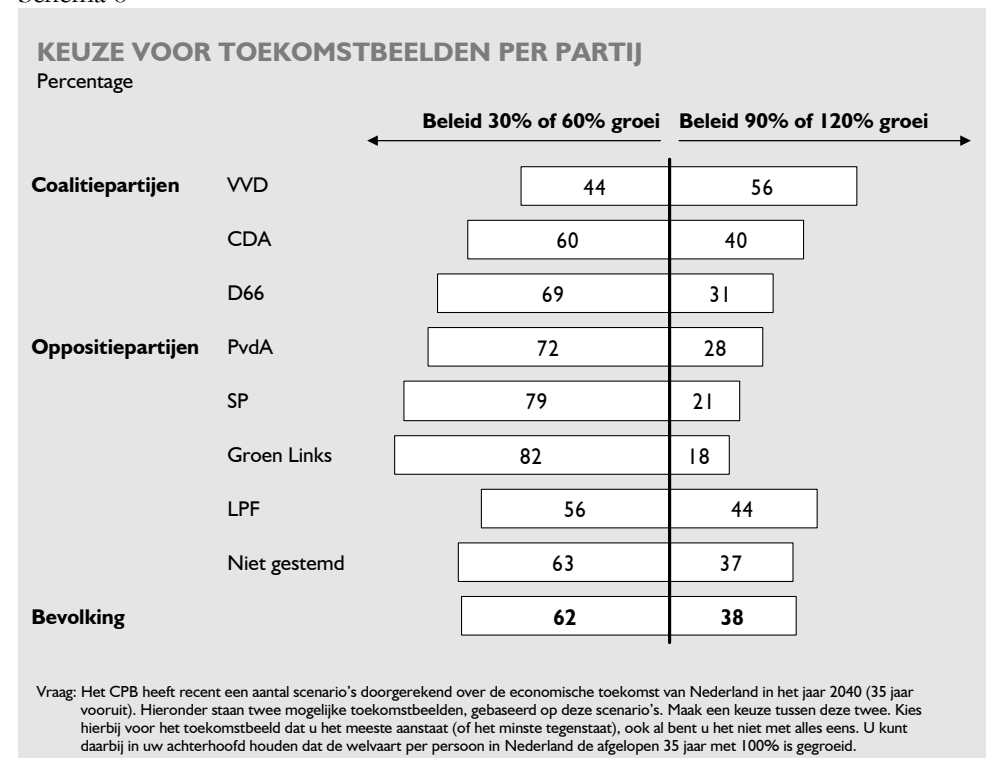
Economische groei verliest het niet op alle terreinen. Een meerderheid (55%) is bereid om grotere inkomensverschillen te accepteren om een hogere welvaartsgroei en een lagere werkloosheid te bewerkstelligen. Een vergelijkbare afweging maakt een meerderheid (72%) ten aanzien van sterke internationale handel en samenwerking en een verlies van de Nederlandse identiteit in combinatie met een hogere welvaartsgroei en een lagere werkloosheid. Opvallend is dat zelfs onder de aanhang van de partijen aan de linkerkant van het politieke spectrum steun te vinden is voor grotere inkomensverschillen: een derde (34%) van de SP-stemmers bijvoorbeeld kiest voor grotere inkomensverschillen wanneer dat leidt tot hogere economische groei en werkgelegenheid.

Deze afwegingen komen ook weer naar voren indien gevraagd wordt een keuze te maken tussen vier complete toekomstbeelden, die gebaseerd zijn op de “Vier Vergezichten op Nederland” van het CPB (Kader “Toekomstscenario’s”). De toekomstbeelden verschillen van elkaar op de beleidskeuzes die hierboven beschreven zijn en de resulterende economische groei en werkloosheid. Elke respondent is gevraagd een keuze te maken tussen twee toekomstbeelden. Hieruit is af te leiden dat de twee toekomstbeelden met de laagste welvaartsgroei (scenario A en B: 30% en 60% groei over de komende 35 jaar) door respectievelijk 32% en 30% van de bevolking worden gekozen. Bijna een kwart (24%) kiest voor een welvaartstoename van 90% over de komende 35 jaar (scenario C). Slechts 14% kiest voor het toekomstscenario met 120% welvaartsgroei (scenario D). Aangezien de economische groei over de afgelopen 35 jaar 100% bedroeg, is dus 86% van de Nederlandse bevolking bereid voor de toekomst een welvaartsgroei te accepteren die lager is dan de welvaartsgroei in het verleden.

Bevolkingsgroepen verschillen in hun afweging rond economische groei

Deze resultaten roepen de vraag op of verschillende bevolkingsgroepen sterk verschillende antwoorden geven. Verschillen worden vooral gevonden tussen segmenten gebaseerd op politieke voorkeur. Jongeren en ouderen wijken niet ver af van de rest van de bevolking, en ook het verschil tussen mannen en vrouwen is klein. Ondernemers en leidinggevendenden in bedrijfsleven en overheid hebben een bovengemiddelde voorkeur voor economische groei. Wat hen betreft mag de samenleving iets minder sociaal (Schema A2 in appendix).

Schema 8

De aanhangers van de verschillende politieke partijen zijn weliswaar eenstemmig over hoe de samenleving van de toekomst eruit zou moeten zien, maar over het beleid om daar te komen, lopen de meningen uiteen. Bij de VVD-stemmers kiest een meerderheid van circa 56% voor de twee toekomstbeelden met een hogere economische groei, terwijl dit bij Groen Links en SP voor ongeveer 18 en 21% van de achterban geldt (Schema 8).

Toekomstscenario's

De vier voorgelegde toekomstbeelden zijn gebaseerd op de "Vier Vergezichten" zoals beschreven door het Centraal Planbureau (CPB). Deze beschrijving van het CPB legt het verband tussen verschillende combinaties van beleidsmaatregelen met resulterende economische groei en werkloosheid.

Het CPB komt in zijn analyse tot vier toekomstscenario's, met verschillende niveaus van economische groei. Ieder van de scenario's laat voor de komende 35 jaar een economische groei zien die aanzienlijk lijkt (van ongeveer 30% tot ongeveer 120%). Dit dient echter vergeleken te worden met de 100% groei

van de reële welvaart per hoofd van de bevolking die de afgelopen 35 jaar is gerealiseerd.

Hieronder volgt een beschrijving van de voorgelegde toekomstbeelden.

Toekomstbeeld A: Beleid gericht op behoud van de Nederlandse identiteit, gelijkmatige inkomensverdeling en beperkte groei van internationale handel, met als toekomstbeeld kleinere inkomensverschillen, gelijkblijvende sociale zekerheid, lagere druk op het milieu, een veel grotere overheid en beperkte immigratie. De verwachting is dat dit leidt tot een zeer beperkte economische groei in de komende 35 jaar met een gemiddelde welvaart per persoon in 2040 die 30% hoger is dan nu en een werkloosheid die veel hoger is dan nu.

Toekomstbeeld B: Beleid gericht op meer Europese samenwerking, enige hervorming van sociale zekerheid, en met als toekomstbeeld gelijkblijvende inkomensverschillen, iets minder sociale zekerheid, gelijkblijvende druk op milieu, een grotere overheid en veel immigratie, vooral uit Europa. De verwachting is dat dit beleid leidt tot gematigde economische groei in de komende 35 jaar met een gemiddelde welvaart per persoon die 60% hoger is dan nu en een werkloosheid in 2040 die hetzelfde is als nu.

Toekomstbeeld C: Beleid gericht op hervorming van sociale zekerheid en samenwerking met Noord- en Zuid-Amerika, met als toekomstbeeld grotere inkomensverschillen, minder sociale zekerheid, hogere druk op het milieu, een kleinere overheid en matige immigratie, vooral uit Europa. De verwachting is dat dit leidt tot een behoorlijke economische groei in de komende 35 jaar met een gemiddelde welvaart per persoon in 2040 die 90% hoger is dan nu en een werkloosheid die lager is dan nu.

Toekomstbeeld D: Beleid gericht op behoorlijke hervormingen van de sociale zekerheid en wereldwijde samenwerking, met als toekomstbeeld grotere inkomensverschillen, minder sociale zekerheid, een hogere druk op het milieu, een veel kleinere overheid en veel immigratie vanuit de hele wereld. De verwachting is dat dit leidt tot de hoogste economische groei in de komende 35 jaar met een gemiddelde welvaart per persoon in 2040 die 120% hoger is dan nu en een werkloosheid die veel lager is dan nu.

Respondenten hebben steeds één uit twee van deze toekomstbeelden moeten kiezen. Door deze voorkeuren te combineren voor alle respondenten ontstaat een beeld van de voorkeur voor scenario's onder de bevolking als geheel, zoals beschreven in de tekst.

3. Hogere productiviteit wenselijk en mogelijk

De bevolking ondersteunt een aantal maatregelen gericht op het verhogen van de productiviteit van Nederland om zodoende economische groei te creëren. Er is interesse voor ondernemerschap, waarbij administratieve verplichtingen en vennootschapsbelasting de grootste barrières zijn. Het onderwijs in Nederland wordt gezien als redelijk tot goed; de belangrijkste verbetering zit in het beter laten aansluiten van het MBO en HBO op de praktijk, en in het vormen van kleinere klassen. Daarnaast begrijpt de bevolking dat innovatie nodig is voor economische groei, maar zet innovatie toch laag op de agenda. Er is brede steun voor loon naar prestatie.

In de eerste twee hoofdstukken zijn de zorgen en toekomstwensen van de Nederlandse bevolking beschreven. Dit hoofdstuk verkent het draagvlak onder de bevolking voor specifieke groeistimulerende maatregelen, gericht op het vergroten van de productiviteit.

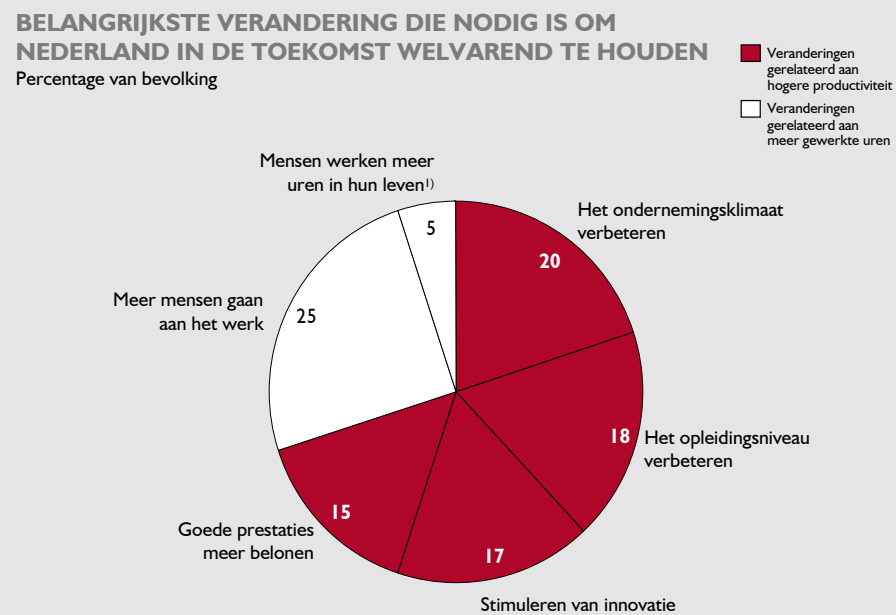
Gevraagd naar de voorkeur voor de belangrijkste veranderingen ten bate van het verhogen van de economische groei kiest 70% van Nederland voor maatregelen die te maken hebben met een verhoging van de productiviteit in plaats van maatregelen ter verhoging van het aantal arbeidsuren per inwoner (Schema II in kader “Welvaarts-groei”). Voor verhoging van de productiviteit schaaft men zich vrijwel gelijkmatig achter een aantal mogelijke veranderingen hiertoe: verbeteren van het ondernemingsklimaat (20%); verbeteren van het opleidingsniveau (18%); stimuleren van innovatie (17%); meer belonen van goede prestaties (15%). In dit hoofdstuk komen deze vier veranderingen achtereenvolgens aan bod en wordt gekeken naar de wijze waarop de bevolking hieraan invulling zou geven. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de mogelijkheden voor het verhogen van het aantal arbeidsuren per hoofd van de bevolking.

Welvaartsgroei

Welvaartsgroei, uitgedrukt als de toename van het bruto nationaal product per hoofd van de bevolking, wordt beïnvloed door twee factoren. De eerste betreft het verhogen van de productiviteit, uitgedrukt als toename van het bruto nationaal product per arbeidsuur. De tweede factor betreft het verhogen van het aantal arbeidsuren per hoofd van de bevolking. Productiviteit kan verbeterd worden door mensen meer te laten doen per uur. Dit wordt weer beïnvloed door zaken als onderwijs en beloning, maar vooral ook (proces-) innovatie speelt een rol.

Ondernemerschap kan concurrentie bevorderen en daarmee innovatie stimuleren. Het aantal arbeidsuren per hoofd van de bevolking kan vergroot worden door meer mensen te laten werken of door mensen meer uren te laten werken (hetzij meer uren per week, hetzij meer jaren in hun leven). In hoofdstuk 3 worden de maatregelen die te maken hebben met productiviteitsgroei behandeld. Hoofdstuk 4 gaat over de maatregelen die het aantal arbeidsuren per hoofd van de bevolking kunnen verhogen.

Schema II

Ondernemingsklimaat kan beter

Meer dan een kwart (27%) van de niet-gepensioneerde bevolking geeft aan te overwegen een eigen onderneming te starten, waarvan een klein deel (5% van totale groep) al plannen heeft. Studenten hebben een grotere belangstelling voor ondernemerschap (32%). Hetzelfde geldt voor werklozen (42%) en werkende allochtonen (37%) (Schema 9).

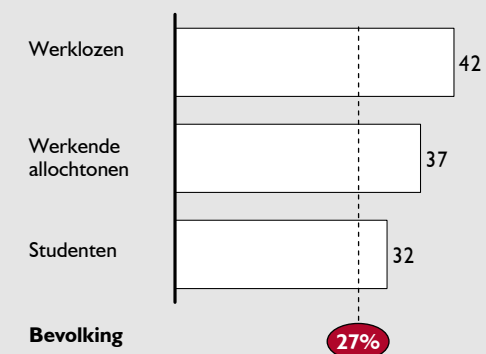
Deze potentiële starters geven aan vooral 'minder administratieve verplichtingen bij start van onderneming' en 'meer belastingvoordeel in het eerste jaar' de belangrijkste maatregelen te vinden die zouden helpen om een nieuw bedrijf te beginnen. Maatregelen die het makkelijker maken werknemers te kunnen ontslaan of (tijdelijk) in te huren worden beduidend minder vaak genoemd (Schema 10).

Dit beeld komt overeen met wat ondernemers verklaren: Zij zeggen ook dat vooral de administratieve verplichtingen een barrière vormen om hun bedrijf verder te laten groeien. Daarnaast noemen zij de werkgeverslasten en winstbelasting als belangrijke groeiremmende factoren.

Schema 9

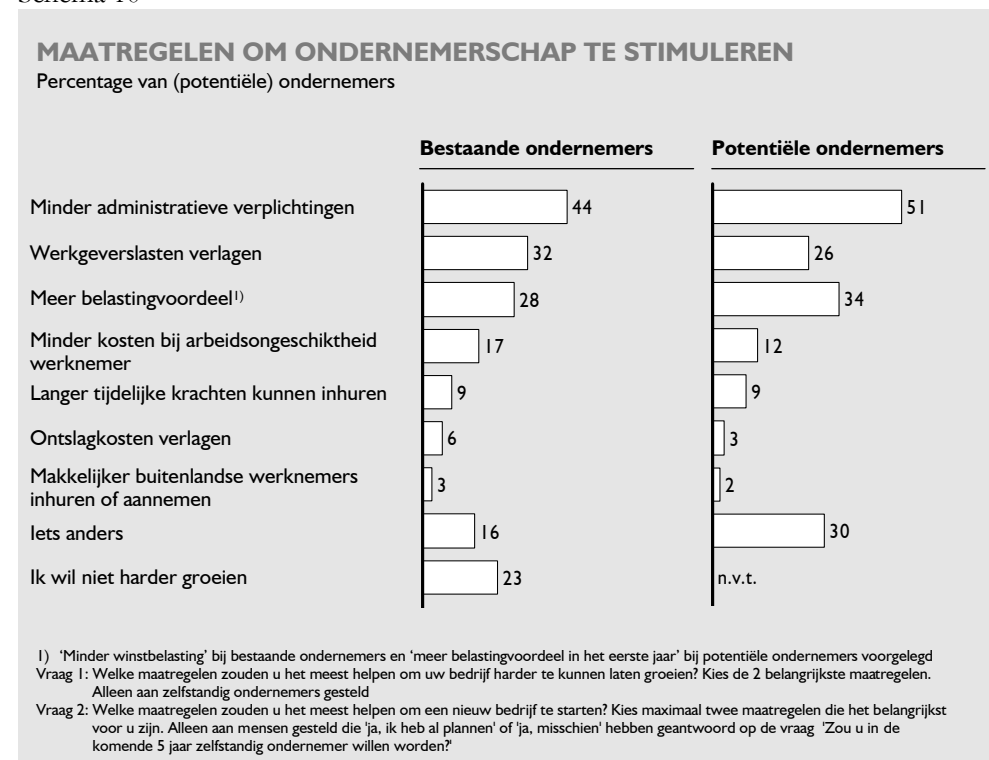
INTERESSE IN ONDERNEMERSCHAP

Percentage dat in de komende 5 jaar zelfstandig ondernemer zou willen worden¹⁾

1) Respondenten gekozen voor "ja, misschien" of "ja, ik heb al plannen"
Vraag: Zou u in de komende 5 jaar zelfstandig ondernemer willen worden?

Schema 10

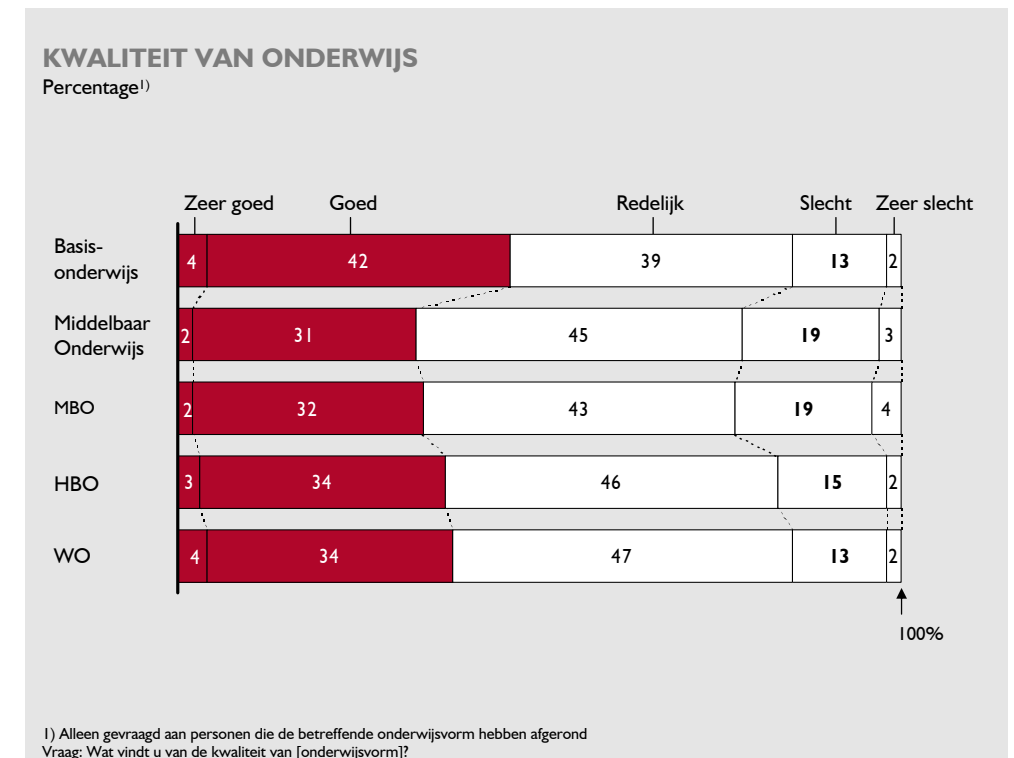
Bijna drie kwart (73%) van de Nederlanders is overigens niet van plan zelfstandig ondernemer te worden. Daarvan noemt 44% het financiële risico als een van de belangrijkste twee redenen en telkens ongeveer 20% noemt een teveel aan regels, een gebrek aan levensvatbare ideeën of gebrek aan kwaliteiten om ondernemer te zijn.

Onderwijs redelijk tot goed

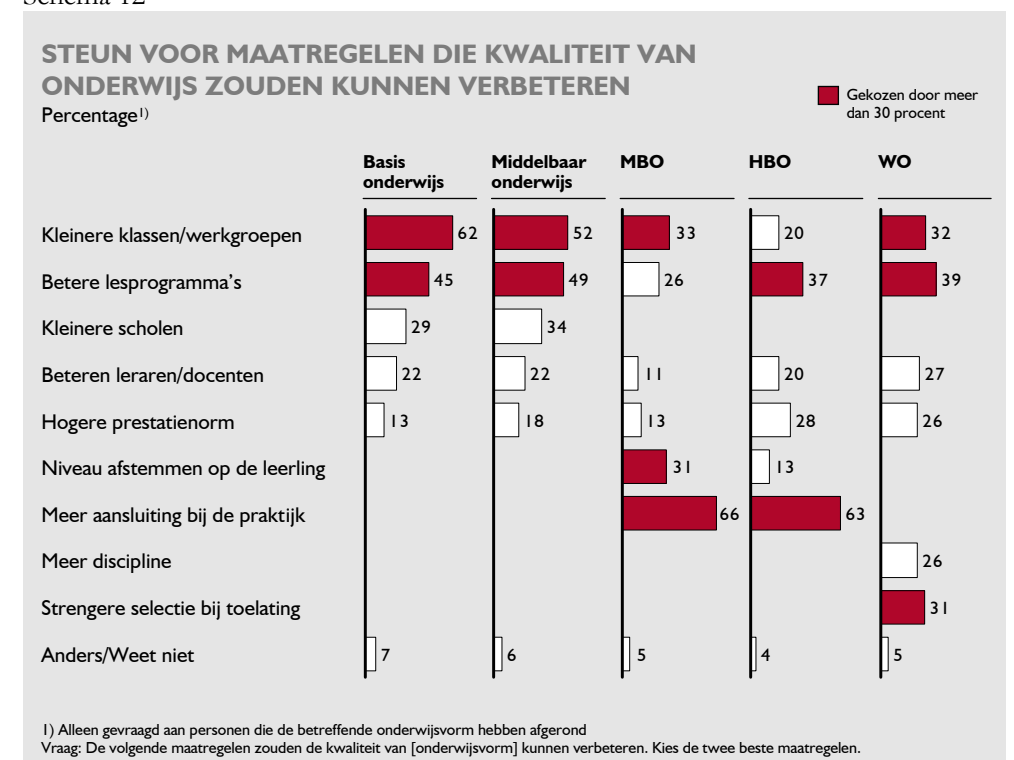
Ongeveer een derde tot de helft van de bevolking (35-45%) noemt de kwaliteit van het onderwijs goed tot zeer goed, terwijl 15-25% de kwaliteit slecht tot zeer slecht vindt. Het basisonderwijs wordt als beste beoordeeld (46% goed of zeer goed), terwijl middelbaar onderwijs en MBO als slechtste worden beoordeeld. 22% respectievelijk 23% noemt deze (zeer) slecht (Schema 11).

Voor de verschillende niveaus in het onderwijs worden verschillende concrete maatregelen aangegeven om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Voor het basis- en middelbaar onderwijs worden kleinere klassen (62% en 52%) en betere lesprogramma's (45% en 49%) het meest genoemd in de top twee van verbetermaatregelen. Deze

Schema 11

Schema 12

aanbeveling komt van zowel Nederland als geheel als het onderwijspersoneel zelf, die in hun opvattingen over deze maatregelen opvallend dicht bij de rest van de bevolking staan (Schema 12).

Bij het MBO en HBO is ‘aansluiting met de praktijk’ de belangrijkste verbetermaatregel van het onderwijs, zo stelt 66% en 63% van de bevolking die een MBO- respectievelijk HBO-opleiding hebben afgerond. Deze aansluiting wordt ook heel vaak genoemd door ondernemers en leidinggevendenden met meer dan 10 medewerkers en door mensen die zelf in het onderwijs werken.

Voor het wetenschappelijk onderwijs zijn betere lesprogramma’s (39%), kleinere werkgroepen (32%) en meer selectie aan de poort (31%) genoemd als belangrijkste maatregelen. Hierbij dient te worden opgemerkt dat bij de vraag over verbetering van het universitair onderwijs ‘een betere aansluiting op de praktijk’ niet als keuzemogelijkheid is voorgelegd.

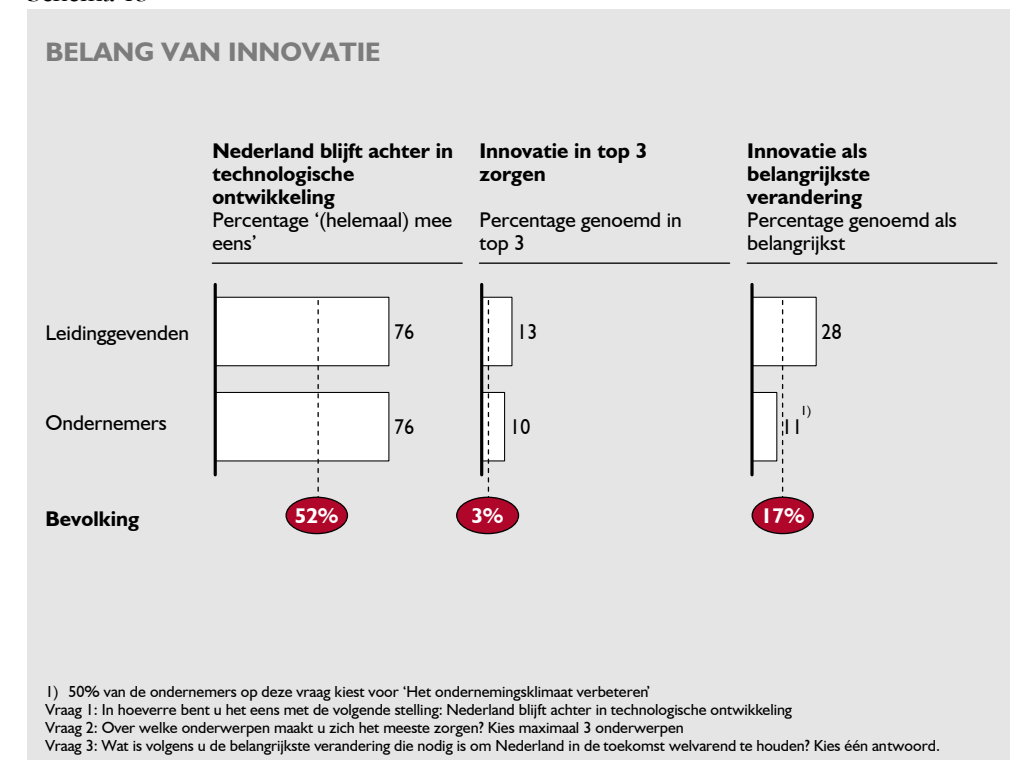
Opvallend is dat verhoging van de kwaliteit van leraren in alle onderwijsniveaus slechts beperkt wordt genoemd als belangrijke maatregel: afhankelijk van onderwijsvorm noemt 10-25% van de mensen het als één van de twee belangrijkste maatregelen. Door de mensen die de kwaliteit van leraren zouden willen verhogen, worden een betere opleiding (42%) en meer begeleiding van docenten (26%) als belangrijkste maatregelen voorgesteld. Loon naar prestatie (15%), hogere lonen (9%) en minder lessen (8%) worden minder vaak genoemd. Het onderwijspersoneel denkt daar overigens ongeveer net zo over als de bevolking als geheel, al krijgt loon naar prestatie van deze groep minder voorkeur en meer voorbereidingstijd op de lessen meer.

Innovatie is belangrijk maar is geen hoofdzorg

Innovatie scoort niet hoog op de lijst van zorgen over Nederland. Slechts 3% van de bevolking noemt innovatie als één van de drie belangrijkste zorgen. Dit ligt onder leidinggevendenden en ondernemers beduidend hoger (13% en 10%) (Schema 13).

Echter, een vijfde (17%) van de Nederlanders noemt stimuleren van innovatie als de belangrijkste verandering om Nederland in de toekomst welvarend te houden. Onder leidinggevendenden in loondienst ligt dit percentage hoger (28%) dan onder zelfstandig ondernemers met meer dan 10 werknemers (11%). Het belang van innovatie als aandachtsgebied verschilt ook fors onder werkenden in verschillende sectoren in Nederland. Zo wordt het in de IT/automatiseringssector (24%) en bij de overheid,

Schema 13

financiële instellingen en zakelijke dienstverlening (21%) vaker genoemd. Mensen uit de landbouw en visserij (11%) en de bouwnijverheid (12%) vinden het aanzienlijk minder belangrijk.

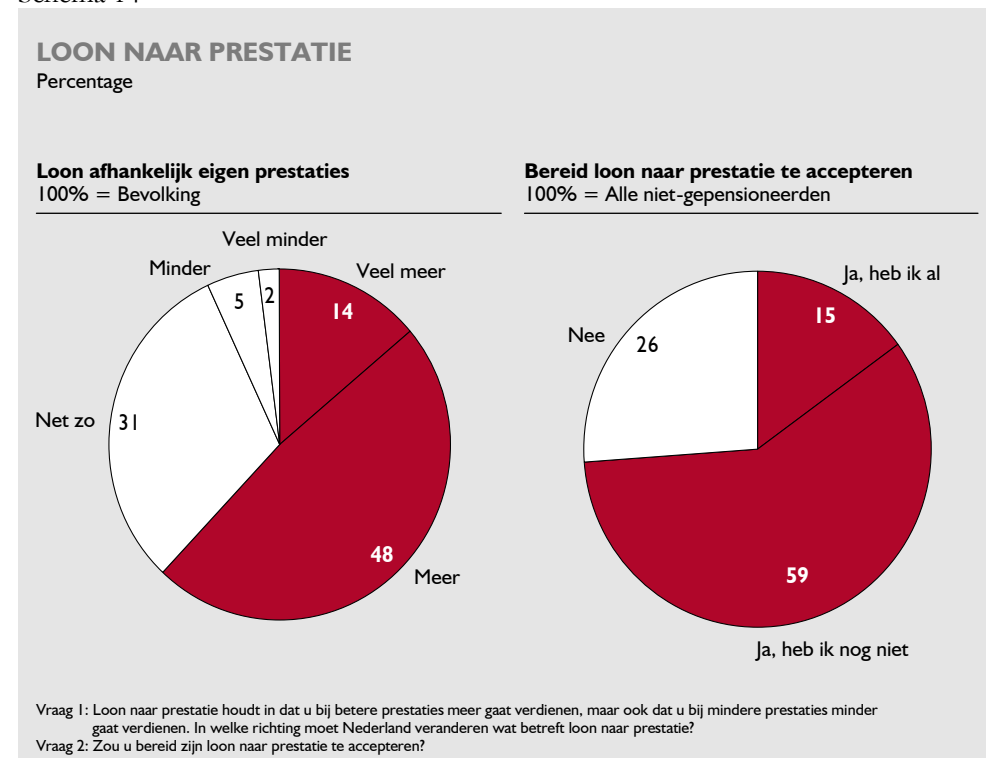
Meer stimulansen in beloning

Als laatste onderwerp voor het verbeteren van de productiviteit is verkend hoe Nederlanders denken over bredere introductie van een prestatie-afhankelijke beloning. 15% van Nederland vindt dat ‘Goede prestaties meer belonen’ de belangrijkste verandering is die nodig is om Nederland in de toekomst welvarend te houden.

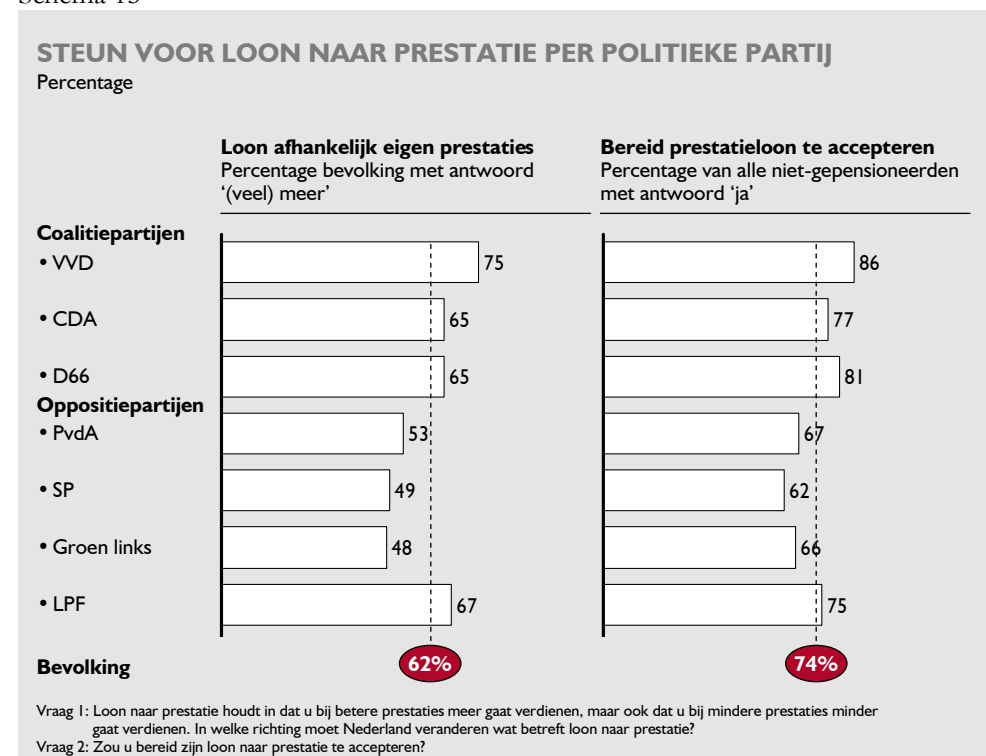
Beloning naar prestatie kent op basis van de antwoorden in 21minuten.nl brede steun (Schema 14). Ruim de helft van Nederland (62%) vindt dat loon meer dan nu afhankelijk moet zijn van de eigen prestatie. Opvallend zijn de ouderen (60-69 jaar), waarvan bijna driekwart (71%) voorstander is van loon naar prestatie.

Hoewel in de vraagstelling duidelijk is gesteld dat loon naar prestatie ook kan leiden tot lagere inkomsten, kan het zijn dat een groot deel van de bevolking loon naar prestatie

Schema 14

Schema 15

vooral interpreteert als een gelegenheid om een hogere beloning te ontvangen. In de praktijk zal dit uiteraard niet voor iedereen het geval zijn.

Een nog grotere meerderheid (74%) van de werkende bevolking is bereid zelf loon naar prestatie te accepteren. Deze acceptatie neemt iets af naarmate de leeftijd oploopt.

Een kwart (26%) van de bevolking denkt ook daadwerkelijk meer prestatie per uur te kunnen leveren als daarvoor extra betaald zou worden.

De aanhangers van loon naar prestatie zijn te vinden in alle politieke geledingen (Schema 15). Hoewel VVD-, LPF-, CDA- en D66-stemmers vaker dan gemiddeld voorstander zijn (75%, 67%, 65%, 65%) blijkt ook ongeveer de helft van de aanhang van PvdA, SP en Groen Links voorstander (53%, 49% en 48%). Een meerderheid van de niet-gepensioneerde stemmers op al deze partijen zegt loon naar prestatie zelf te accepteren.

4. Eventueel meer werken, maar met sociaal vangnet

Een meerderheid van de bevolking vindt de huidige arbeidswetgeving te star. Maatregelen die de flexibiliteit voor de inzet van werknemers verhogen worden ondersteund. Op het gebied van werkloosheid en arbeidsongeschiktheid kiest het grootste deel de bevolking voor een beleid dat aan het werk gaan sterker stimuleert, maar tevens ondersteunend is voor diegenen die het nodig hebben. Van de bewust niet-werkende bevolking zoals huismannen en -vrouwen zegt het merendeel onder voorwaarden (weer) aan het werk te willen gaan, vooral wanneer dit met flexibele werktijden of thuis kan. Werkenden zeggen onder dezelfde voorwaarden bereid te zijn meer uren per week (betaald) te werken. Meer uren werken per week tegen dezelfde beloning is ook de meest populaire manier om een bijdrage te leveren aan het garanderen van het AOW-stelsel voor de toekomst.

Een derde van de bevolking kiest voor veranderingen die leiden tot meer gewerkte uren per inwoner om hiermee de economische groei te stimuleren en de kostbare gevolgen van vergrijzing voor de samenleving op te vangen (Schema II in kader “Welvaarts-groei”). Met name verandering gericht op het laten stijgen van het aantal werkenden krijgen hierbij steun (25%). Slechts 5% van de Nederlandse bevolking denkt dat meer en/of langer werken de belangrijkste veranderingen zijn om Nederland in de toekomst welvarend te houden.

In dit hoofdstuk gaan we eerst in op de flexibilisering van de arbeidsmarkt. Daarna komen stimulansen voor werklozen om weer aan het werk te gaan aan de orde. Vervolgens wordt de steun voor maatregelen voor het herintreden van bewust niet-werkenden beschreven en als laatste wordt gekeken naar de bereidheid van werkenden om meer uren per week te gaan werken. In een kader worden mogelijkheden verkend om het effect van vergrijzing op de betaalbaarheid van het AOW-stelsel op te lossen.

Flexibilisering van starre arbeidsmarkt

Ruim de helft van de bevolking (57%) is het eens met de stelling 'de huidige arbeidswetgeving is veel te star'. Slechts een klein deel (13%) is het hiermee oneens. Deze starre arbeidswetgeving leidt echter niet tot een gevoel van arbeidszekerheid. Slechts 27% vindt dat je in Nederland weinig kans loopt ontslagen te worden en slechts 28% vindt dat werknemers te goed beschermd worden. Dientengevolge ondersteunt de bevolking vooral maatregelen die de flexibiliteit voor werknemers verhogen. Het overgrote deel van de bevolking (82%) vindt bijvoorbeeld het toestaan van flexibelere werkuren acceptabel (of zelfs aantrekkelijk) als dat de werkloosheid helpt terugdringen.

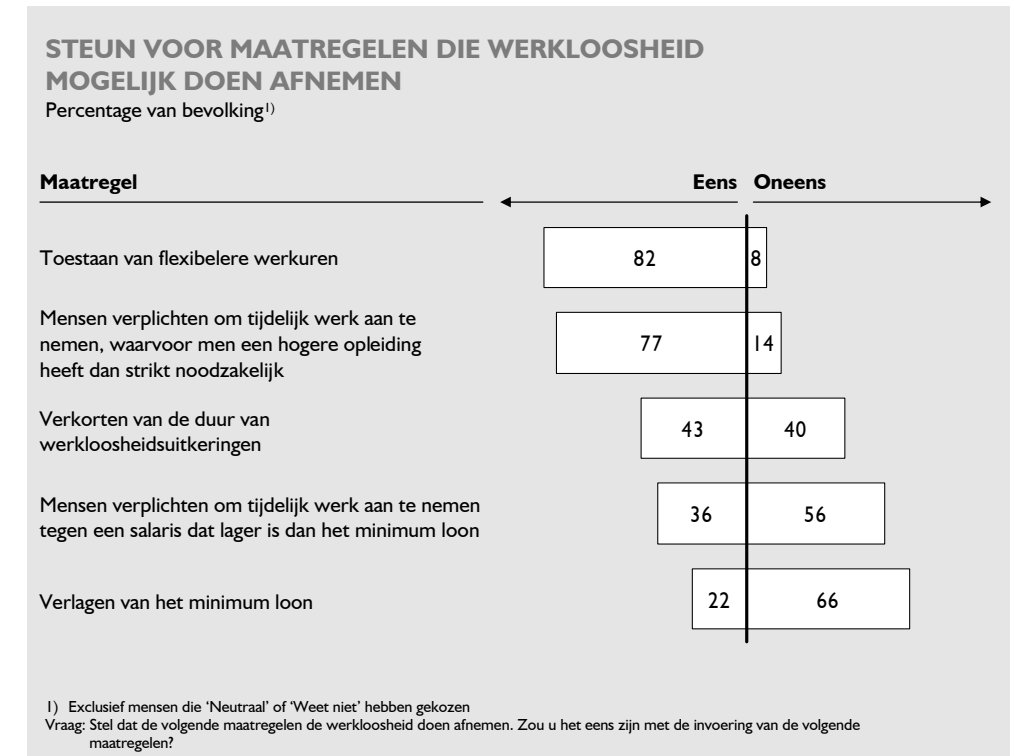
Werkstimulans met handhaving sociale zekerheid

Ten aanzien van de sociale zekerheid geeft de bevolking aan een stimulerend maar sociaal beleid te ondersteunen voor werklozen en arbeidsongeschikten. Uit de resultaten blijkt dat 60% van de bevolking vindt dat de huidige druk om uit de WW te komen

Schema 16

Schema 17

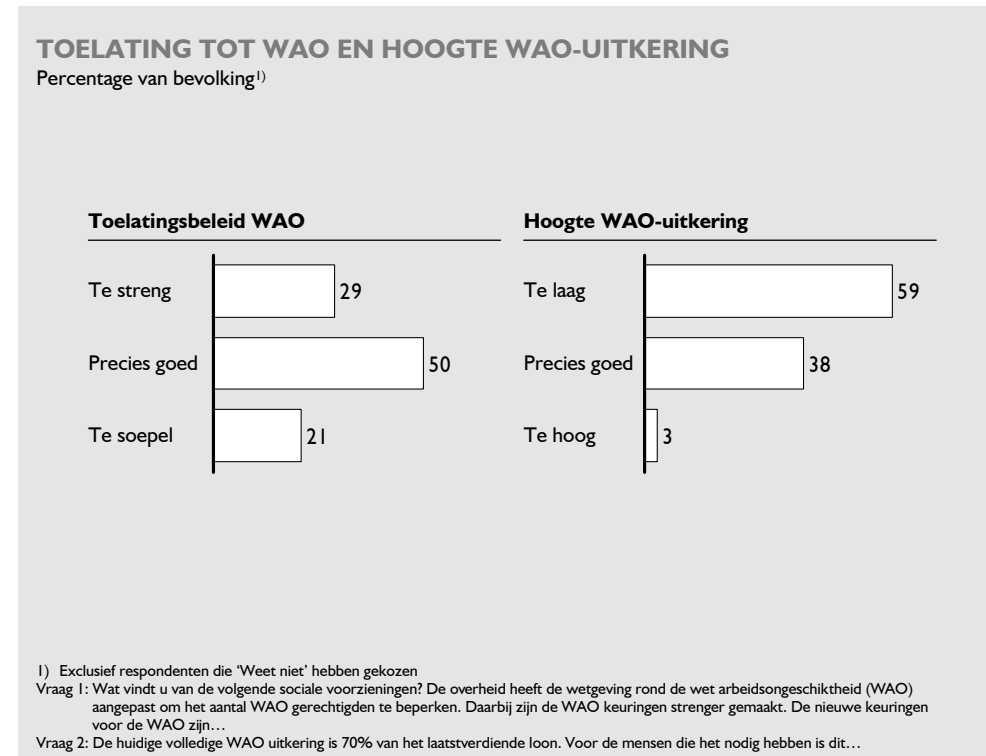

te laag is (Schema 16). In lijn daarmee ondersteunt een ruime meerderheid de verplichting om tijdelijk werk aan te nemen waarvoor men een hogere opleiding heeft dan strikt noodzakelijk (77%) (Schema 17). Opvallend is dat ook onder werklozen een derde de druk om uit de WW te komen te laag vindt.

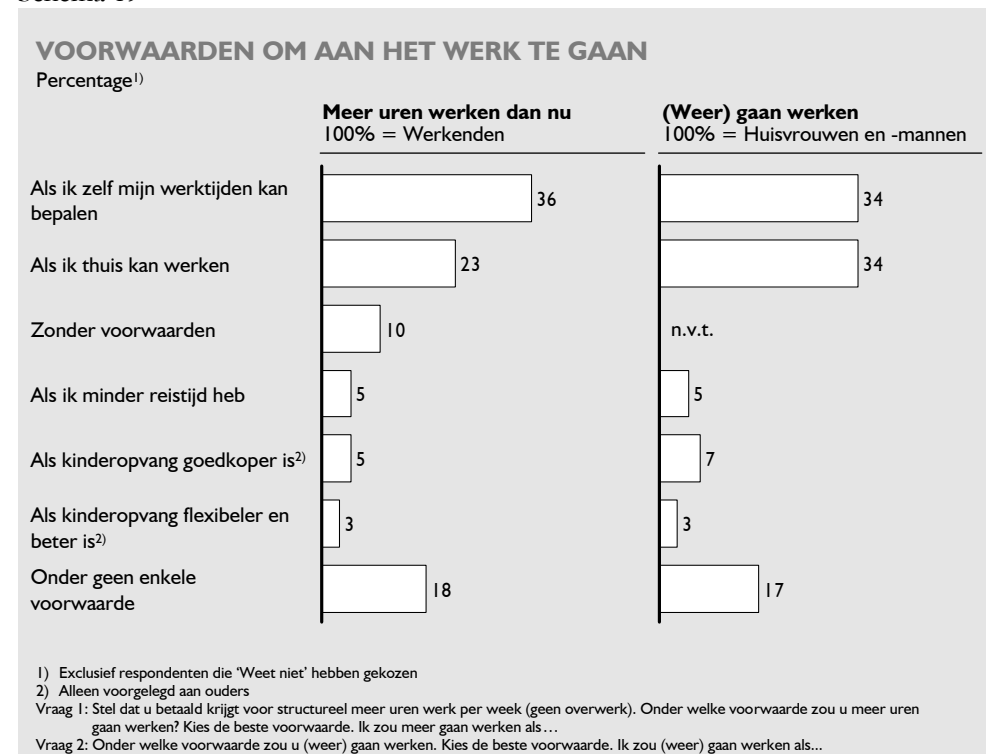
Men is tevreden met de maatregelen gericht op aangescherpte keuringen voor de WAO. Ruim twee derde van de bevolking (71%) vindt de aangescherpte WAO-keuringen precies goed of nog te soepel (Schema 18). Onder de arbeidsongeschikten zelf valt op dat bijna de helft (43%) de huidige keuring precies goed of zelfs te soepel vindt.

Het verlagen van zowel WW- als WAO-uitkeringen wordt niet ondersteund. 84% is tegen het verlagen van de WW-uitkeringen en 59% vindt de huidige WAO-uitkering voor diegenen die het nodig hebben te laag. Ook is een meerderheid (56%) tegen een maatregel waarbij werklozen tijdelijk aan het werk moeten tegen een salaris onder het minimumloon. 66% is tegen het verlagen van het minimumloon.

Schema 18

Schema 19

Onder voorwaarden (weer) aan het werk

In de groep bewust niet-werkenden zit een aanzienlijk arbeidspotentieel. Van deze groep huisvrouwen en huismannen zegt een groot deel (83%) onder voorwaarden bereid te zijn weer betaald werk te gaan verrichten (Schema 19). De mogelijkheid om zelf werktijden te bepalen en de mogelijkheid om thuis te werken worden veruit als de belangrijkste voorwaarden genoemd (samen 68% van het totaal). Maatregelen voor een goedkopere (7%) of meer flexibele kinderopvang (3%) zijn beduidend minder populair. Opmerkelijk is dat deze percentages niet veel hoger liggen bij niet-werkenden met kinderen (11% en 5% respectievelijk).

Ook meer werken is mogelijk

Van de werkenden is ruim driekwart (82%) bereid om meer uren per week te werken, maar meestal wel onder voorwaarden. Net als de niet-werkenden willen zij de mogelijkheid om zelf de werktijden te bepalen (36%) en om thuis te werken (23%). Goedkopere of meer flexibele kinderopvang is ook hier van beduidend minder belang (5% en 3% respectievelijk). Slechts 10% van alle werkenden is bereid om zonder voorwaarden meer uren per week te werken.

De bereidheid van de werkenden om al dan niet onder voorwaarden meer uren per week te gaan werken verschilt aanzienlijk per sector. In de landbouw en visserij is men het meest bereid om zonder voorwaarden meer uren per week te werken. Ook in industrie en bouwnijverheid is men hiertoe vaker dan de rest van de bevolking bereid. Thuiswerken is het meest in trek binnen de automatisering en financiële dienstverlening.

Liever meer uren per week werken voor de AOW

De kosten van vergrijzing gaan de komende decennia dramatisch toenemen. De verhouding tussen de hoeveelheid mensen op actieve leeftijd en de vijftenzestigplussers halveert. Aan de respondenten is gevraagd wanneer men verwacht met pensioen te kunnen gaan en hoe het huidige AOW-stelsel

in de komende decennia het beste gegarandeerd kan worden.

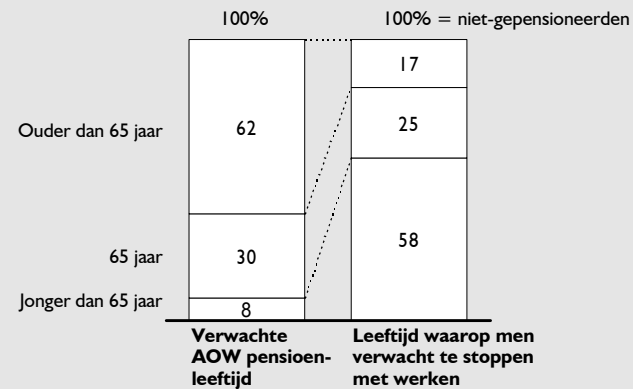
Gemiddeld verwacht de bevolking dat de AOW-leeftijd 67 jaar zal zijn op het moment dat men zelf met pensioen gaat. Deze verwachting is opmerkelijk onafhankelijk van verschillen in

Schema III

VERWACHTINGEN OVER PENSIOENLEEFTIJD

Percentage

Vraag 1: Op dit moment krijgt iedereen met 65 jaar AOW (Algemene Ouderdomswet) pensioen. Door de vergrijzing is het mogelijk dat de AOW-pensioenleeftijd omhoog gaat om zo de AOW betaalbaar te houden. Hoe hoog denkt u dat de AOW-pensioenleeftijd zal zijn als u met pensioen gaat?

Vraag 2: Zoals u wellicht weet, hoeft u niet te stoppen met werken op het moment dat u een AOW-pensioenuitkering krijgt. U zou eerder of later kunnen stoppen met werken. Op welke leeftijd verwacht u te stoppen met werken?

inkomen en partijvoorkeur. Leeftijd heeft wel invloed op de geschatte AOW-leeftijd. De bevolking onder 40 jaar verwacht gemiddeld vanaf 68 jaar een AOW-uitkering te gaan ontvangen. De groep 50- tot 60-jarigen denkt deze op hun 66ste te gaan ontvangen. Men houdt er blijkbaar impliciet rekening mee dat een verhoging van de pensioenleeftijd in stappen zal worden ingevoerd. Overigens verwachten werkende gemiddeld zelf wel al met 63 jaar te zullen stoppen met werken (Schema III).

Om het huidige AOW-stelsel ook in de toekomst te kunnen garanderen, zijn er verschillende maatregelen mogelijk. Zo kan men:

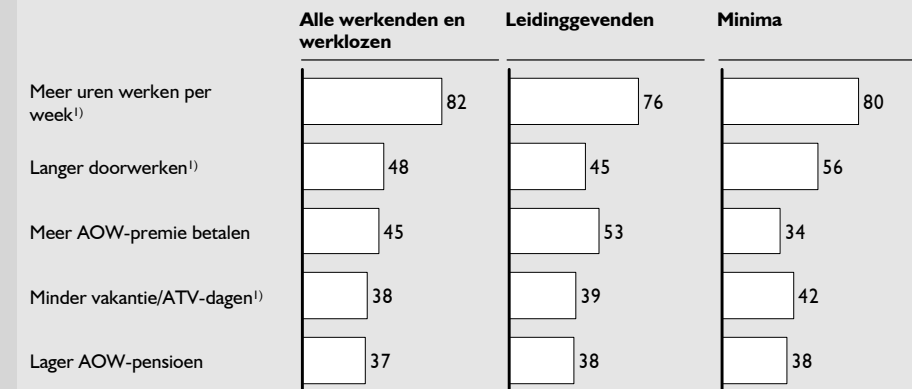
1. Meer uren per week werken zonder extra betaling (het ingehouden loon dient als extra AOW-premie)
2. Vakantie-/ATV-dagen inleveren (voor deze dagen ontvangt men geen loon. Het ingehouden loon dient als extra AOW-premie)
3. Een hogere AOW-premie betalen
4. Later dan nu zelf een AOW-uitkering ontvangen
5. Zelf een lagere AOW-uitkering ontvangen.

De respondent is gevraagd afwegingen te maken over de inzet van deze maatregelen. Bij het voorleggen van de alternatieven is rekening gehouden met de huidige leeftijd en het inkomen van de respondent. Zo kon

Schema IV

STEUN VOOR MAATREGELEN OM BETAALBAARHEID AOW TE GARANDEREN

Gemiddeld percentage dat kiest voor betreffende maatregel wanneer deze wordt voorgelegd tegenover één van de vier andere mogelijkheden

¹⁾ Hoeveel meer men werkt is afhankelijk gesteld van inkomen en leeftijd om keuze opties voor de invuller equivalent te stellen

Vraag: Alle werkenden betalen samen de AOW pensioenen van 65-plussers. Over 25 jaar is het aantal 65-plussers bijna verdubbeld. Hierdoor wordt de AOW duurder. Er zijn meerdere manieren om de AOW te kunnen blijven betalen. U krijgt nu vier mogelijke keuzes voorgelegd waarvan men denkt dat die de betaalbaarheid van de AOW in de toekomst zouden kunnen garanderen. Kies steeds de optie waar uw voorkeur naar uit gaat. Maak de keuze ook als u het niet helemaal eens bent met de maatregelen.

telkens een voor de invuller equivalent paar van alternatieven worden voorgelegd. Analyse van de antwoorden laat zien dat een grote meerderheid van de beroepsbevolking 'meer uren werk per week zonder extra betaling' verkiest boven de andere alternatieven (Schema IV). Als tweede keus, ruim achter de keuze voor meer uren per week werken, verkiest men langer doorwerken tot het pensioen.

Deze keuzes zijn redelijk consistent voor de bevolking. De populariteit van de maatregelen verschuift wel enigszins afhankelijk van inkomen, maar 'Meer uren per week werken' staat in alle inkomensgroepen bovenaan. Leiding-

gevenden hebben 'een hogere premie betalen' op de tweede plek staan. Minima plaatsen 'een hogere premie betalen' juist op de laatste plek. Dit is niet volledig verrassend: voor mensen met een hoger inkomen vormt de AOW een beperkter deel van de pensioeninkomsten en zal men ook eerder bereid zijn meer te gaan betalen in plaats van vrije tijd in te leveren door meer uren per week te gaan werken.

De keuze van de bevolking voor het oplossen van het vergrijzingsprobleem door meer uren per week te werken draagt overigens ook bij aan het vergroten van de arbeidsuren per inwoner, en dus aan de welvaart.

5. Kloof tussen bevolking en overheid

Er lijkt op basis van dit onderzoek weinig steun te zijn voor het huidige regeringsbeleid en de bevolking is kritisch over de overheid in het algemeen. Er is meer vertrouwen in het bedrijfsleven. Dit gaat niet samen met een gebrek aan belangstelling in de politiek, gebrek aan realiteitszin of negatieve gevoelens alom.

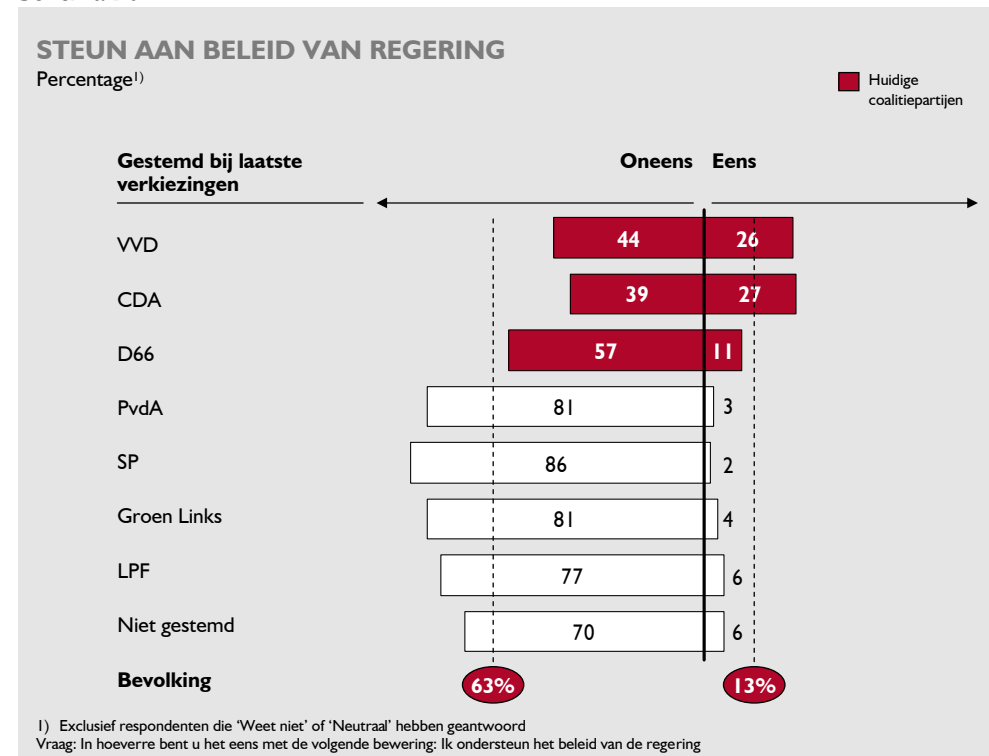
In de vorige hoofdstukken zijn de door de bevolking gewenste samenleving en beleidsvoorkeuren beschreven. Dit roept vervolgens de vraag op in hoeverre de bevolking het huidige regeringsbeleid als geheel steunt en in welke mate men de regering, overheid en andere instituties vertrouwt bij het realiseren van veranderingen.

In dit hoofdstuk wordt eerst de steun voor het regeringsbeleid beschreven, gevolgd door de perceptie van de capaciteiten van overheid en andere organisaties om verbeteringen te realiseren. Er wordt afgesloten met een beschouwing over de schijnbare kloof tussen regering en overheid enerzijds en de bevolking anderzijds.

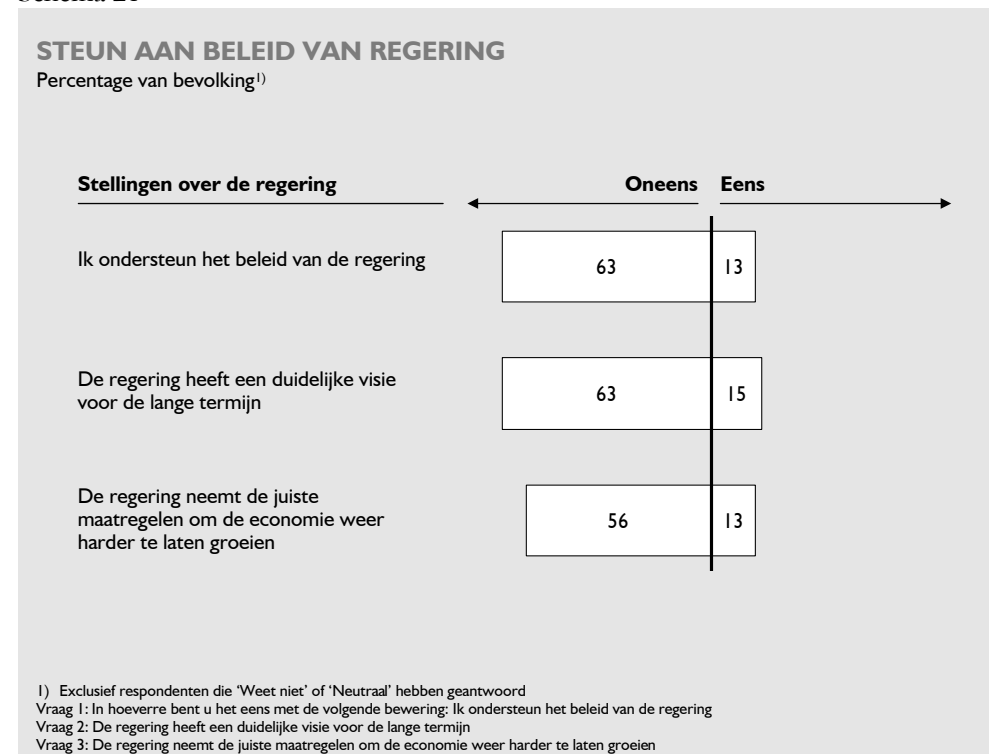
Weinig steun voor regeringsbeleid en politici

Slechts een zeer klein deel van de bevolking (13%) ondersteunt het beleid van de regering. Deze steun is ook laag onder de mensen die de afgelopen Tweede-Kamer-verkiezingen op de huidige coalitiepartijen hebben gestemd: slechts een kwart van deze groep zegt achter het regeringsbeleid te staan (Schema 20). Op economisch beleid scoort de regering niet beter; niet meer dan 13% is het (helemaal) eens met de stelling dat de regering de juiste maatregelen neemt om de economie weer harder te laten groeien (Schema 21).

Schema 20

Schema 21

Ook lijkt de bevolking kritisch over het functioneren van de regering. Slechts 15% vindt dat de regering een duidelijke visie voor de lange termijn heeft. Slechts 10% van de bevolking vindt dat de regeringsmaatregelen samenhangend en begrijpelijk zijn. Een-zelfde klein deel vindt dat de regering snel genoeg beslissingen neemt.

Mensen in loondienst die aan meer dan 10 werknemers leiding geven en een netto huis-houdinkomen hebben van meer dan 3500 euro per maand, vormen in deze context een segment dat in het oog springt. Binnen dit segment bestaat grotere steun voor het regeringsbeleid (21%). Opgemerkt dient te worden dat dit zelfs binnen deze kleine groep (1% van de bevolking) nog steeds geen meerderheid betekent, hoewel deze groep wel een groter gedeelte van hun politieke agenda met de regering gemeen hebben. Zij maken zich bovengemiddeld zorgen over innovatie en zijn bovengemiddeld bereid offers te maken voor economische groei.

In bredere zin stelt Nederland zich ook kritisch op tegenover politieke partijen en politici. Het is slechts een derde (31%) van de bevolking duidelijk waar politieke partijen voor staan. Ook het oordeel van de bevolking over de kwaliteit van de politici is negatief. Ongeveer 65% van de bevolking vindt niet dat politici de juiste kwaliteiten hebben om Nederland te besturen.

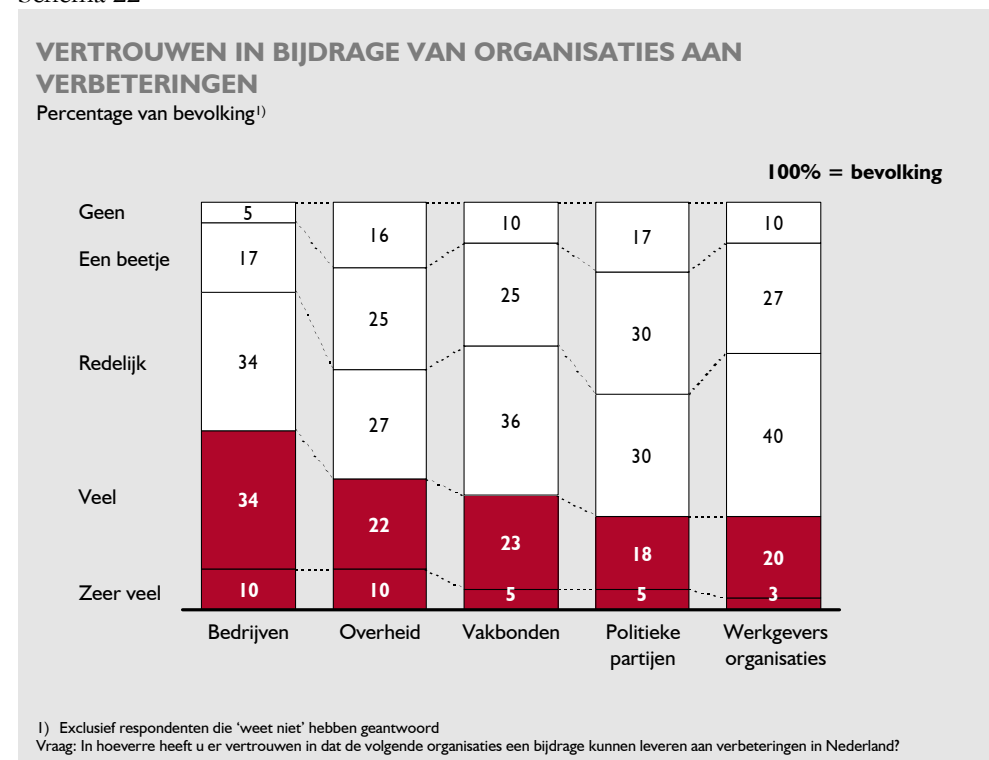
Kritisch over de overheid

Bijna de helft van de bevolking (44%) heeft (zeer) veel vertrouwen in de mogelijke bijdrage van bedrijven aan verbeteringen in Nederland. Instituties als overheid, vak-bonden, politieke partijen en werkgeversorganisaties genieten hier minder vertrouwen, met scores van 32, 28, 23 en 23% respectievelijk (Schema 22).

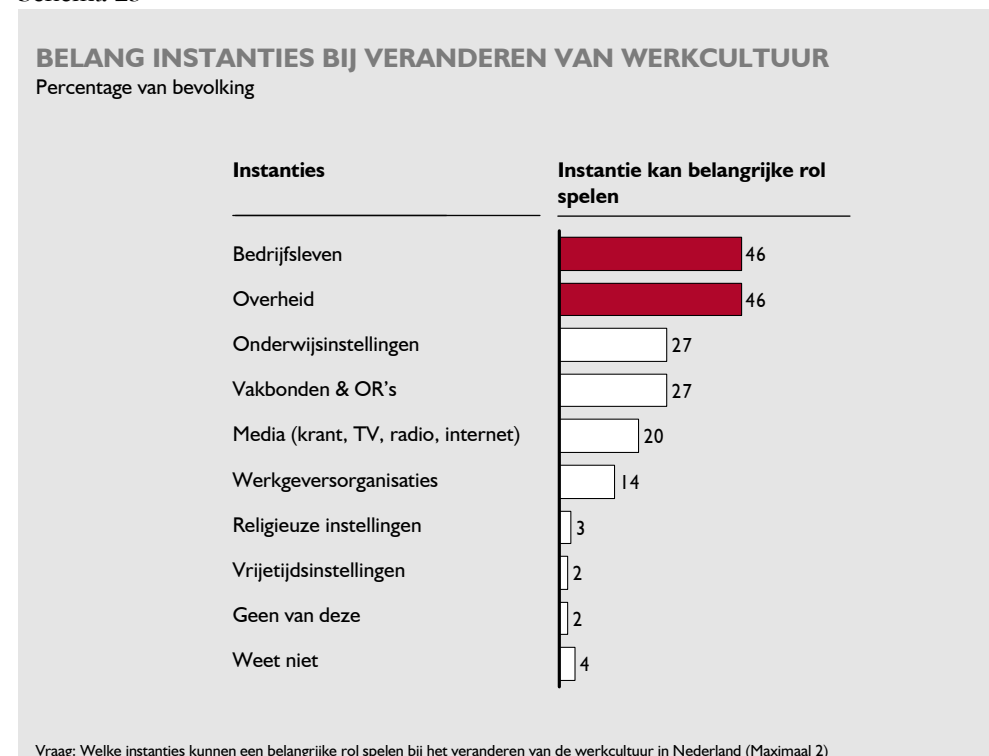
De helft van de bevolking (46%) wijst de bedrijven en eenzelfde deel de overheid aan als één van de twee instanties die de belangrijkste rol kunnen spelen bij de verandering van de werkcultuur in Nederland (waarbij men kon kiezen uit een lijst van 8) (Schema 23).

Over de effectiviteit van de overheid is men kritisch. Slechts weinigen vinden dat de overheid maatregelen op een goede manier uitvoert, snel genoeg reageert op nieuwe ontwikkelingen of effectief is in wat ze doet (respectievelijk 9, 8 en 7% van de bevolking). Opmerkelijk is dat ambtenaren op al deze dimensies eenzelfde mening hebben. Ook vindt slechts 8% dat de overheid burgers voldoende betreft bij beleids-vorming (Schema 24). Deze groep van 8% bestaat meer dan gemiddeld uit studenten en leidinggevendenden die bovengemiddeld geïnteresseerd zijn in politiek. Ook de sectoren

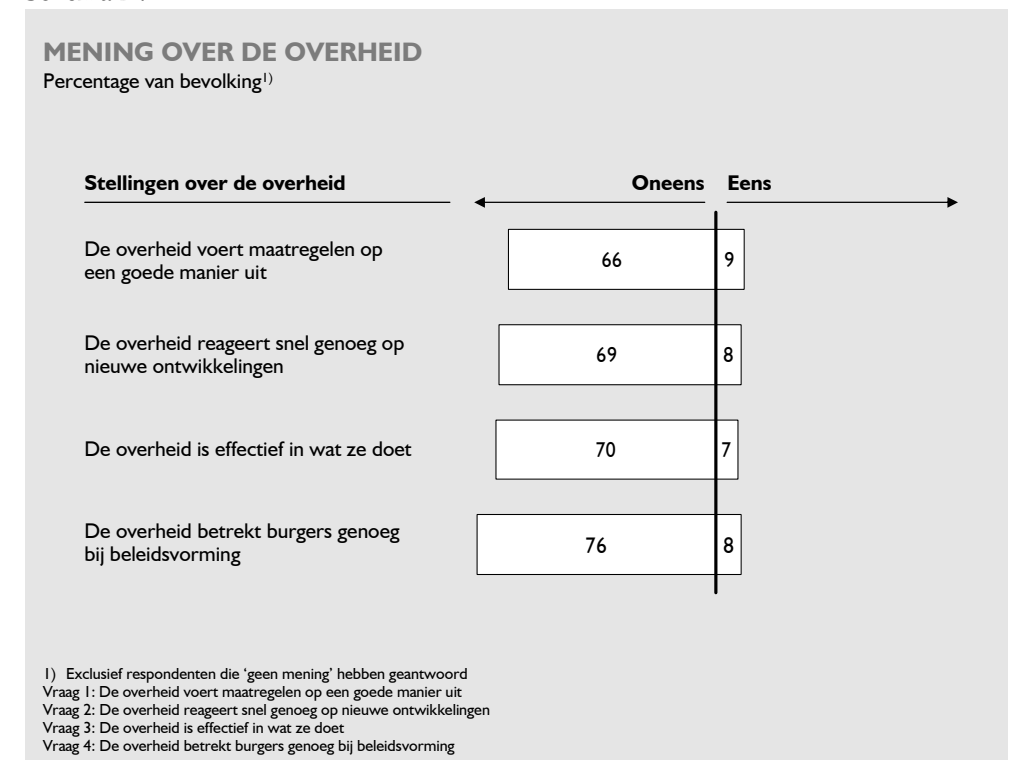
Schema 22

Schema 23

Schema 24

overheid en zakelijke dienstverlening zijn in deze groep oververtegenwoordigd.

Over de richting en houding van vakbonden en werkgeversorganisaties is men relatief positiever. Bijna de helft van de bevolking (49%) vindt het duidelijk waar vakbonden voor staan, terwijl dit voor werkgeversorganisaties iets minder (40%) is. Ongeveer een derde vindt dat beide een constructieve houding hebben om economische groei te verbeteren (versus een kwart dat het daar niet mee eens is). 40% vindt dat er snel genoeg op nieuwe ontwikkelingen wordt ingespeeld door de vakbonden en 25% vindt dit voor werkgeversorganisaties (vergeleken met 8% voor de overheid).

Wel betrokken en realistisch

Het regeringsbeleid mag dan momenteel weinig steun ondervinden en er mag weinig vertrouwen in de overheid zijn, betrokkenheid en realiteitszin is er wel. 86% van de bevolking geeft aan zich redelijk, veel of heel veel te interesseren in wat er gebeurt in de politiek. Bijna de helft (48%) interesseert zich veel of heel veel voor de politiek. Daarnaast, zoals in hoofdstuk 1 opgemerkt, erkent de grote meerderheid dat Nederland economisch onder druk staat en terrein verliest ten opzichte van andere landen. Ook

Veranderingsgezinden versus sceptici

Op basis van een combinatie van vragen die op veranderingsbereidheid duiden zijn twee segmenten te onderscheiden.

Het eerste segment, ongeveer een kwart van Nederland, is dat van de vrijelijk bestempelde “*veranderingsgezinden*”. Dit segment kiest voor verandering van de werkcultuur en is bereid om korte termijn koopkrachtgroei in te leveren voor lange termijn economische groei voor het land en henzelf. 52% van dit segment vindt het belangrijk om meer te presteren dan anderen (versus 42% voor de totale bevolking) en 71% zegt zijn doelen om te zetten in daden (versus 63% voor het totaal). Dit is een segment met relatief meer mannen en minder werklozen, arbeidsongeschikten en huismannen/huisvrouwen. Ze stemmen bovengemiddeld vaak op de huidige regeringspartijen (CDA,

VVD en D66). Deze “*veranderingsgezinden*” zijn positiever over de regering (26% steunt het regeringsbeleid versus 13% voor de gehele bevolking).

Het segment van “*sceptici*” staat hier tegenover en beslaat minder dan een tiende van de bevolking. Zij achten een verandering van de werkcultuur niet noodzakelijk. Zij zijn evenmin bereid om er nu op koopkracht achteruit te gaan voor de groei op de lange termijn. Deze groep bestaat meer dan gemiddeld uit mannen en stemt bovengemiddeld vaak PvdA en LPF, maakt iets vaker gebruik van een uitkering en werkt vaker in de industrie. Deze “*sceptici*” zijn duidelijk minder dan gemiddeld te spreken over de regering. Slechts 4% steunt het regeringsbeleid versus 13% gehele bevolking.

is een meerderheid (57%) het er mee eens dat de Nederlandse werkcultuur moet veranderen om concurrerend te blijven. En als laatste is een grote minderheid (41%) bereid om er de komende vijf jaar niet in koopkracht op vooruit te gaan als dit leidt tot meer koopkracht op langere termijn.

De meerderheid van de bevolking is ook relatief positief over hun eigen mogelijkheden en houding ten aanzien van veranderingen. Driekwart zegt een doorzetter te zijn. Twee derde beweert hun doelen en ambities om te zetten in daden. Meer dan de helft wil hogerop komen in de samenleving.

***

Uit de resultaten van 21minuten.nl spreekt een opmerkelijk gering enthousiasme over de regering, politici en overheid in het algemeen. Er lijkt een kloof te bestaan tussen wat de bevolking wil en wat regering en overheid op hoofdlijnen voor ogen hebben. In die context is het opvallend dat de verschillen tussen bevolking en regering op individuele beleidsmaatregelen veel minder groot lijken te zijn. Ook is er onder de bevolking geen gebrek aan belangstelling in de politiek of aan realiteitszin over de economische positie van Nederland.

Gezien de uitdagingen waar Nederland voor staat en het feit dat de bevolking deze uitdagingen ook grotendeels onderkent, vormen de resultaten van 21minuten.nl een pleidooi aan de betrokkenen om de kloof tussen bevolking enerzijds en overheid en regering anderzijds voortvarend te dichten, ten behoeve van een betere toekomst van het land.

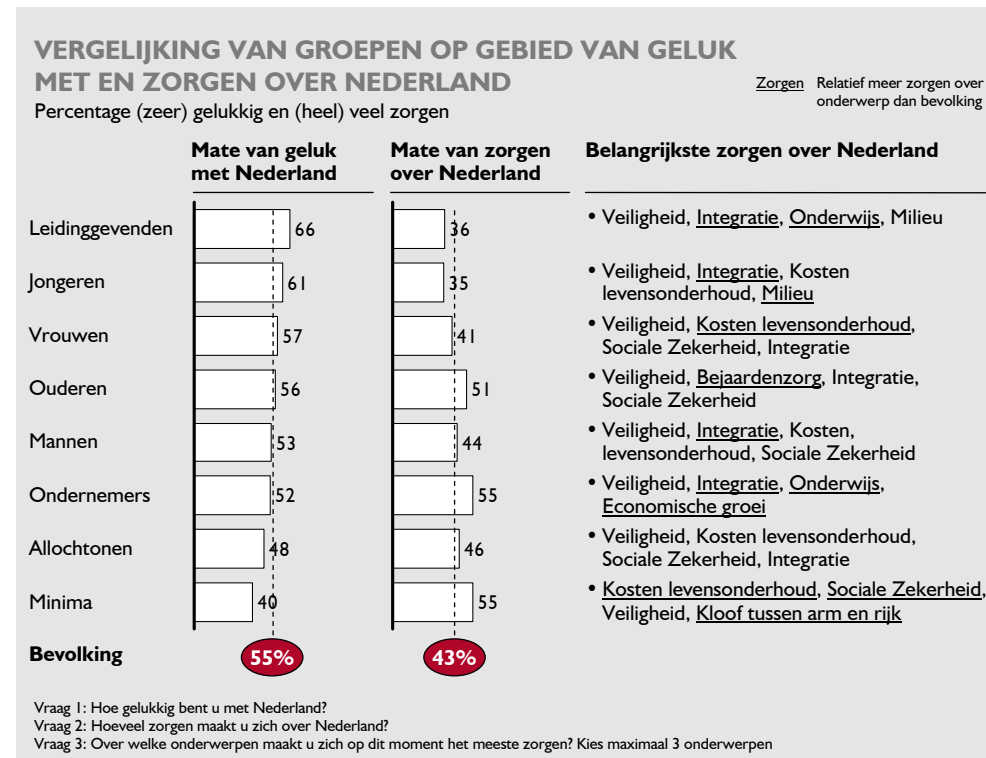

Appendix: Antwoorden van bevolkingsgroepen

Er zijn aanzienlijke verschillen tussen groepen van de bevolking op het gebied van geluk met en zorgen over Nederland, hun mening over economische groei en maatregelen die groei stimuleren, en hun vertrouwen in regering en overheid. Zo hebben ondernemers en leidinggevenden een bovengemiddelde voorkeur voor economische groei daar waar minima juist niet voor economische groei kiezen. Wat betreft leidinggevenden en ondernemers mag de samenleving iets minder solidair worden ten behoeve van meer groei. De verschillen tussen groepen zijn in ruwe termen te verklaren door hun specifieke achtergrond.

Uit dit rapport blijkt dat de Nederlandse bevolking zorgelijk is gestemd over de toekomst van het land. Ze kiest overwegend voor een solidair beleid, ook waar dat ten koste gaat van economische groei. Het lijkt erop dat er een grote kloof bestaat tussen dit toekomstbeeld van (een meerderheid van) de bevolking en de visie zoals gearticuleerd door de regering en de overheid, waarin economische groei een belangrijke plaats inneemt. Maar hoe zit het met de mening van specifieke groepen binnen de Nederlandse samenleving? Zijn er verschillen in opvatting tussen ouderen en jongeren, of tussen leidinggevenden, ondernemers en minima als het gaat om economische groei? Verschillen mannen en vrouwen in hun mening over het WAO- en WW-beleid? Op deze en andere mogelijke verschillen tussen groepen wordt hieronder ingegaan. Zoals reeds aangegeven in hoofdstuk 1 is er gekozen voor een aantal herkenbare bevolkingsgroepen, door de totale groep van respondenten op te delen langs de gangbare assen van geslacht (mannen en vrouwen), leeftijd (jongeren en ouderen), politieke gezindheid (stemgedrag afgelopen Tweede-Kamerverkiezingen) en afkomst (allochtonen). Ook is er gekeken naar de groepen van minima, leidinggevenden en ondernemers, gedefinieerd op basis van huishoudinkomen en het soort dienstverband (loondienst of zelfstandig ondernemer, aantal medewerkers), om mogelijke verschillen in opvattingen als gevolg van de persoonlijke situatie aan het licht te brengen.

Schema A1

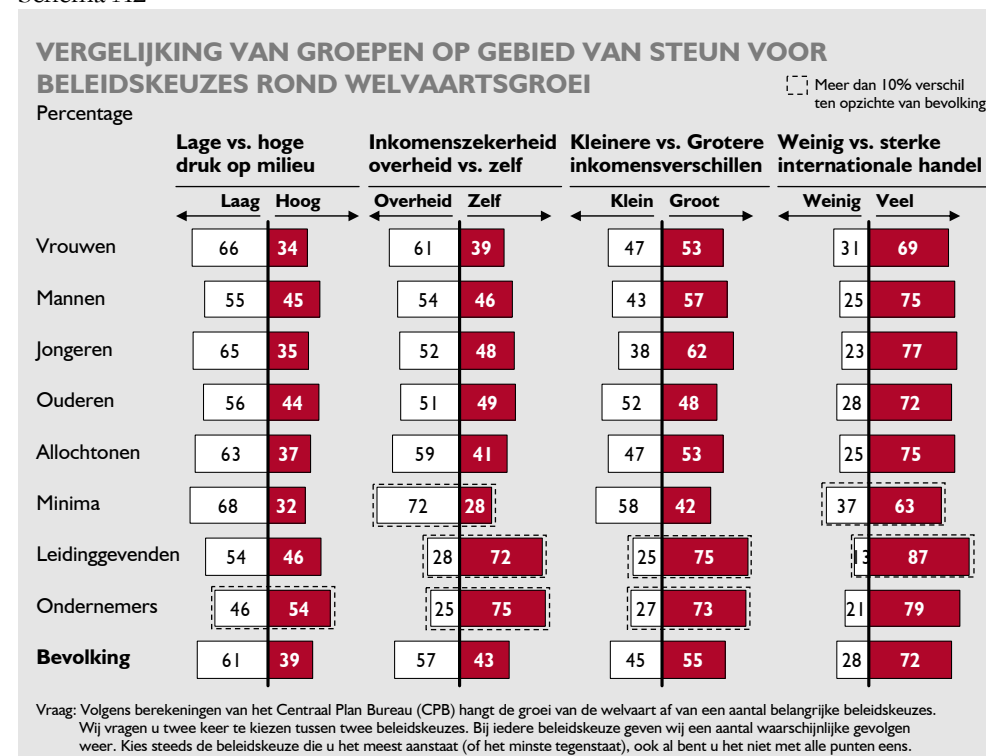

Uit de vergelijkingen blijkt dat de beschrijving van de huidige samenleving slechts op nuances verschilt voor alle hierboven genoemde groepen. Bij de beschrijving van de gewenste samenleving zijn alle groepen eveneens opvallend eensgezind. In het vervolg van dit hoofdstuk worden daarom met name de verschillen en overeenkomsten ten opzichte van een andere groep of de hele bevolking beschreven op het gebied van geluk met en zorgen over Nederland, opvattingen over economische groei en maatregelen die groei stimuleren en mate van vertrouwen in regering en overheid.

Vrouwen en mannen

De verschillen tussen mannen en vrouwen op het gebied van geluk met en zorgen over Nederland zijn klein. Mannen maken zich iets meer zorgen over Nederland (44% tegen 41%) en zijn iets minder gelukkig met Nederland (53% tegen 57%). Mannen maken zich vaker zorgen over economische groei ten opzichte van het buitenland (12% tegen 5%), infrastructuur (9% tegen 3%) en innovatie (5% tegen 1%). De verschillen zijn ook op het gebied van voorkeur voor mate van economische groei niet heel groot. Alleen op het gebied van milieu is er een verschil: 45% van de mannen is voorstander van grotere economische groei ook als dit een hogere druk op het milieu tot gevolg heeft, tegen 34% van de vrouwen in Nederland.

Schema A2

Op het gebied van maatregelen is opvallend dat een aanzienlijk groter deel van de vrouwen (29% tegen 20% bij de mannen) ‘meer mensen aan het werk’ als de belangrijkste verandering ziet die nodig is om Nederland in de toekomst welvarend te houden. Ook bij maatregelen ten aanzien van het sociale vangnet hebben vrouwen en mannen een verschillende mening. Meer vrouwen dan mannen vinden namelijk dat de nieuwe WAO-keuring te streng is (33% tegen 26%) en dat de WAO-uitkering (67% tegen 51%) en de WW-uitkering (47% tegen 37%) te laag zijn. Mannen en vrouwen zijn wel gelijk gestemd over de mate van druk om uit de WW te komen. Een meerderheid van 60% van de mannen en 58% van de vrouwen vindt deze op dit moment te laag.

Vrouwen vinden nog minder vaak dan mannen dat de regering de juiste maatregelen neemt om de economie weer harder te laten groeien (10% bij vrouwen en 16% bij mannen).

Jongeren en ouderen

De groep van jongeren (16 tot en met 24 jaar) vormt 17% van de bevolking in de leeftijd van 16-69 jaar. Ouderen (60 tot en met 69 jaar) vormen 12% van de bevolking in de leeftijd van 16-69 jaar. Zowel bij jongeren (61%) als ouderen (56%) is een groter deel (zeer) gelukkig met Nederland dan bij de rest van de bevolking (53%). Daarentegen loopt de mate van zorgen over Nederland op met de leeftijd; jongeren maken zich minder zorgen over Nederland (35% maakt zich veel of heel veel zorgen), ouderen maken zich meer zorgen (51%) dan de rest van de bevolking (43%). Ouderen maken zich vaker zorgen over bejaarden- en gehandicaptenzorg (40% van de ouderen tegen 12% van de jongeren), terwijl bij jongeren onderwijs en milieu hoger op de lijst van zorgen staan. Jongeren kiezen meer dan de rest van de bevolking voor welvaarts groei, behalve wanneer het ten koste zou gaan van het milieu. Hier kiest een iets groter deel van de jongeren dan van de gehele bevolking (65% versus 61%) voor een lagere druk op milieu ook als dit zorgt voor een lagere welvaarts groei en hogere werkloosheid.

Zowel jongeren als ouderen kiezen meer dan de rest van de bevolking voor het verbeteren van het opleidingsniveau als de belangrijkste verandering die nodig is om Nederland in de toekomst welvarend te houden. Bij maatregelen ten aanzien van het sociale vangnet onderschrijven zowel jongeren als ouderen een streng maar rechtvaardig beleid. Ouderen zijn daarbij wel iets strenger dan jongeren. Meer ouderen (68%) dan jongeren (59%) vinden namelijk de druk om uit de WW te komen te laag.

Ouderen vinden vaker dan gemiddeld dat de regering de juiste maatregelen neemt om de economie weer harder te laten groeien (21% versus 13% voor de jongeren en 12% voor de rest van de bevolking) maar de steun is nog steeds laag.

Politieke gezindheid

Zorgen verschillen aanzienlijk tussen stemmers van verschillende politieke partijen en komen globaal overeen met politieke speerpunten van een partij. Naast deze algemene observatie is er een grote groep te onderscheiden (8% van de bevolking in leeftijd 16-69 jaar) waarin een aanzienlijk kleiner deel gelukkig is met Nederland (33% is (zeer) gelukkig met Nederland, tegen 57% voor de rest van de bevolking) en een groter deel zich (heel) veel zorgen maakt over Nederland (56% tegen 41% voor de rest van de bevolking). Het zijn mensen van middelbare leeftijd (35-55 jaar oud), die bij de laatste Tweede-Kamerverkiezingen niet gestemd hebben of die LPF stemden. Deze groep

maakt zich bovengemiddeld zorgen over de kosten van levensonderhoud (51% tegen 36% voor rest van de bevolking), de kloof tussen arm en rijk en sociale zekerheid. Deze groep heeft ook een lager inkomen dan gemiddeld.

Deze groep kiest ook minder vaak voor economische groei. Een meerderheid binnen deze groep is voor kleinere inkomensverschillen (52% tegen 44% voor de rest van de bevolking) en voor meer inkomenszekerheid verzorgd door de overheid (67% tegen 56%). Tot slot kiest een kleiner deel voor meer internationale handel en samenwerking (62% tegen 73% bij de rest van de bevolking).

Waarschijnlijk door hun eigen financiële situatie is deze groep voorstander van een sterk sociaal stelsel. Een groter deel dan bij de rest van de bevolking vindt de WAO-keuring te streng (35% tegen 29%). Een groter verschil is te vinden bij de hoogte van de uitkeringen. Een aanzienlijk groter deel vindt de WAO-uitkering te laag (71% tegen 57%). Als het gaat om de WW vindt 46% dat de uitkering te laag is daar waar bij de rest van de bevolking 41% deze mening is toegedaan. Een nog kleiner deel dan bij de rest van de bevolking ondersteunt de plannen van de regering. Slechts 4% ondersteunt het beleid van de regering, tegen 14% voor de rest van de bevolking.

Allochtonen en autochtonen

Van allochtonen, gedefinieerd als personen van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren, is een kleiner deel gelukkig of zeer gelukkig met Nederland dan van autochtonen (48% tegen 55%). Ook maken allochtonen zich wat meer zorgen over Nederland (46% maakt zich veel of heel veel zorgen tegen 42% van de autochtonen). Hierbij valt op dat een groter deel van de tweede generatie allochtonen (ouder geboren in buitenland, zelf geboren in Nederland) gelukkig is met Nederland dan van de eerste generatie allochtonen (ouder geboren in buitenland, zelf ook geboren in buitenland) (50% versus 45%). In vergelijking met de eerste generatie maakt van de tweede generatie allochtonen een kleiner deel zich (heel) veel zorgen over Nederland (43% bij tweede generatie tegen 50% bij de eerste). Allochtonen maken zich minder vaak zorgen over integratie (31% tegen 35% van de autochtonen).

De afwegingen bij de beleidskeuzes rond welvaarts groei verschillen nauwelijks tussen allochtonen en autochtonen. Ook op het gebied van maatregelen en vertrouwen in de overheid zijn de verschillen tussen allochtonen en autochtonen klein.

Minima

Minima, personen met een huishoudinkomen lager dan 1000 euro per maand en ouder dan 24 jaar vormen 11% van de bevolking in de leeftijd van 16-69 jaar. In vergelijking met de rest van de bevolking is een aanzienlijk kleiner deel van deze groep gelukkig met Nederland (40% tegen 56%). Ook maakt ruim de helft van de minima (55%) zich (heel) veel zorgen over Nederland, terwijl dit aandeel voor de rest van de bevolking op 41% ligt. Zij maken zich veel meer dan de rest van de bevolking zorgen over de kloof tussen arm en rijk (34% tegen 20% voor de rest van de bevolking) en sociale zekerheid (42% tegen 33% voor de rest van de bevolking).

Deze groep kiest duidelijk niet voor economische groei. Een meerderheid kiest voor kleinere inkomensverschillen (58% tegen 44% voor de rest van de bevolking) en een model waarbij de overheid voor inkomenszekerheid moet zorgen (72% tegen 55% voor de rest van de bevolking), ook al gaat dit ten koste van economische groei en werkgelegenheid. Een meerderheid is wel voorstander van sterkere internationale handel en samenwerking om zo de welvaart sneller dan nu te laten groeien maar dit aandeel is nog steeds lager dan dat van de gehele bevolking (63% tegen 73% voor de rest van de bevolking). 68% van de minima kiest voor een lagere druk op het milieu ten opzichte van meer economische groei, daar waar 60% van de rest van de bevolking dat doet.

De mening van de minima over de belangrijkste veranderingen om Nederland in de toekomst welvarend te houden verschilt nauwelijks van die van de rest van de bevolking. Op het gebied van maatregelen rond het sociale vangnet zijn er wel aanzienlijke verschillen. De minima kiezen namelijk voor een soepeler beleid voor WW en WAO dan de rest van de bevolking. Deze minder strenge richting is waarschijnlijk sterk gedreven door hun persoonlijke situatie. Ongeveer de helft vindt de huidige WAO-keuringen te streng (48% tegen 27% bij de rest van de bevolking). Een kleiner deel dan de rest van de bevolking (nog wel 42% tegen 61% voor de rest van de bevolking) vindt de druk om uit de WW te komen te laag.

Op het vlak van vertrouwen in de overheid en bereidheid tot veranderen wijken de meningen van de minima weinig af ten opzichte van de gemiddelde mening van gehele bevolking. Ook van de minima steunt slechts 9% het beleid van de regering.

Leidinggevend

In het onderzoek vormen leidinggevend (werkend in loondienst met meer dan 10 medewerkers en netto huishoudinkomen per maand groter dan 3500 euro) ongeveer 1% van alle mensen in de leeftijd van 16-69 jaar. In vergelijking met de rest van de bevolking is een aanzienlijk groter deel van deze groep gelukkig met Nederland (66% tegen 55%). Een kleiner deel maakt zich zorgen over Nederland: 36% van hen maakt zich (heel) veel zorgen, daar waar dat op 43% ligt voor de hele bevolking. De zorgen verschillen buiten de top twee van veiligheid en integratie aanzienlijk van de rest van de bevolking. Leidinggevend maken zich veel vaker zorgen over onderwijs (derde zorg met 31% tegen 18% voor rest van de bevolking), economische groei ten opzichte van het buitenland (22% tegen 8%), infrastructuur en bereikbaarheid (19% tegen 6%) en innovatie (13% tegen 3%). Deze groep noemt dus vaker zorgen over de economie en onderwerpen die daar direct en indirect invloed op hebben.

De groep van leidinggevend kiest bij de beleidsmaatregelen duidelijk voor economische groei. Een aanzienlijke meerderheid kiest voor grotere inkomensverschillen (75% tegen 55% voor de rest van de bevolking), een toekomst waarbij mensen zelf voor inkomenszekerheid moeten zorgen (72% tegen 42% voor de rest van de bevolking) en sterke internationale handel (87% tegen 72% voor de rest van de bevolking) om zo de welvaart sneller dan nu te laten groeien. Ook bij milieu kiest bijna de helft van de leidinggevend (46%) voor een hogere druk op het milieu als dit de welvaart sneller laat groeien (39% van de rest van de bevolking). Er is op dit punt een opvallend verschil tussen leidinggevend bij de overheid en die in het bedrijfsleven. Bij de overheid kiest slechts 34% van de leidinggevend voor een hogere druk op het milieu ten bate van welvaartsgroei, een aandeel dat lager is dan bij de rest van de bevolking. Bij de leidinggevend in het bedrijfsleven is dit daarentegen aanzienlijk meer dan bij de bevolking als geheel, namelijk 48%. Op andere punten antwoorden beide subgroepen van leidinggevend vergelijkbaar met elkaar.

Voor 28% van de leidinggevend is het stimuleren van innovatie de belangrijkste verandering die nodig is om Nederland in de toekomst welvarend te houden tegen 17% voor de rest van de bevolking. Op het gebied van maatregelen rond het sociale vangnet zijn leidinggevend vaker voorstander van een streng beleid. In vergelijking met de rest van de bevolking vindt een groter deel dat de WW- en WAO-regelgeving (verder) kan worden aangescherpt. Een beduidend minder groot deel vindt de huidige uitkeringen te laag. Van de leidinggevend vindt namelijk 34% de WAO-uitkering en 26% de WW-uitkering te laag daar waar dit voor de rest van de bevolking respectievelijk 59% en 42% is.

Leidinggevend vinden vaker dan gemiddeld dat de overheid de juiste maatregelen neemt om de economie weer harder te laten groeien (21% versus 13% voor de rest van de bevolking), dat de regeringsmaatregelen samenhangend en begrijpelijk zijn (16% versus 10%) en stemmen ook vaker in met het beleid van de regering (21% versus 13%). In absolute termen zijn deze percentages nog steeds laag.

Ondernemers

In het onderzoek vormen ondernemers (zelfstandige ondernemers met meer dan 10 werknemers) ongeveer 0,7% van de bevolking in de leeftijd van 16-69 jaar. Deze groep maakt zich relatief veel zorgen (55% maakt zich veel of heel veel zorgen tegen 43% voor de rest van de bevolking). In vergelijking met de rest van de bevolking is een iets kleiner deel van deze groep gelukkig met Nederland (52% tegen 55%). Hun profiel komt verder in grote lijnen overeen met dat van de leidinggevend. Economische groei heeft voor hen prioriteit boven zaken als milieu of matiging van de inkomensverschillen. 73% van de ondernemers kiest voor grotere inkomensverschillen en 54% voor een hogere druk op het milieu wanneer daarmee de welvaart per persoon sneller zou kunnen groeien dan nu en de werkloosheid zou kunnen afnemen. Voor ondernemers is een belangrijke sleutel tot economische groei de verbetering van het ondernemersklimaat. De helft van de ondernemers (50%) vindt dit namelijk de belangrijkste verandering die nodig is om Nederland in de toekomst welvarend te houden. De ondernemers staan ook een strengere regelgeving voor op het gebied van uitkeringen. Ondernemers zijn het niet met de rest van de bevolking eens dat de WAO- en WW-uitkeringen te laag zijn. Slechts 16% van de ondernemers vindt de WW-uitkering te laag (tegen 42% voor de rest van de bevolking) en ook van de WAO-uitkering vindt maar ruim een derde van de ondernemers dat die te laag is (tegen 59% voor de rest van de bevolking).

Net als bij ouderen en leidinggevend vindt een groter deel van de ondernemers dat de overheid de juiste maatregelen neemt om de economie weer harder te laten groeien (21% tegen 13% voor de rest van de bevolking) en dat de regeringsmaatregelen samenhangend en begrijpelijk zijn (21% tegen 10% voor de rest van de bevolking), maar ook bij ondernemers zijn de percentages in absolute termen laag.

Summary in English

This report presents the findings of an internet survey about the future of the Netherlands. In a seven week period from January 17th to March 6th 2005, 150,000 respondents filled in the survey under the name of '21minuten.nl'. The results of the survey have been rebalanced to make them representative for the Dutch population at large. The survey is an independent initiative of McKinsey & Company, Planet Internet, NRC Handelsblad, Algemeen Dagblad, FHV BBDO and MSN.

Overall, the Dutch population is pessimistic about the future: they expect the next generation to be less satisfied with the Netherlands. A large share of the respondents has real concerns, mainly about security and crime, integration of immigrants and the cost of living.

Most are aware of the recent economic underperformance of the Netherlands, but this does not appear to be a primary concern. Corporate and government leadership mention innovation, education and other topics related to long term economic growth as a source of concern more often than the rest of the Dutch population.

There is a high degree of consensus about the desired direction of change in Dutch society. The Dutch population would prefer a more modest and cohesive society which at the same time is less materialistic. They are prepared to accept lower economic growth over the coming 35 years than realised over the past 35 years. The majority would prefer less environmental pressure and more income security over higher economic growth. On the other hand, they are willing to accept larger differences in income and a loss of Dutch identity, in favour of higher economic growth and lower unemployment.

The population has a number of suggestions to increase productivity. One quarter is considering to become an entrepreneur. According to them, and according to those who are already entrepreneurs, lowering the administrative burden and the corporate tax rate would provide a greater stimulus. Additionally, the population believes that higher education should become more practical to better prepare people for future employment. Lastly, a majority is prepared to accept performance-related pay to enhance productivity.

There is broad support for measures which increase labour flexibility, such as allowing for working from home and increasing flexibility of working hours. With respect to unemployment and disability benefits, the majority would choose to increase pressure on unemployed to find a job. However, they do not want to further cut the benefits for those who really need financial support. To ensure state pensions will remain affordable despite the aging of the population, there is a strong preference to increase the number of hours worked in a week rather than other potential measures such as lowering the pension allowance or increasing the retirement age.

On a broad level, according to the survey there is limited support for the current administration; the population is critical about government in general. The population places greater trust in corporations as vehicles to improve the Netherlands. There is a significant gap between what the population desires for the Netherlands, and what the government appears to provide. Yet, when asked about specific policies the differences are not so dramatic – suggesting that the population is simply dissatisfied with government in general. Finally, there is no lack of interest in politics or lack of understanding of the relative economic position of the Netherlands.

* * *

Given the economic challenges faced by the Netherlands, which are largely recognized by the population, the survey results could be interpreted as an invitation to all involved to bridge the gap between the population and the government for a better future for the country.

